

YABANCI ŞİRKETLERİN TÜRKİYE'DE ŞUBE AÇMASINA İLİŞKİN BAZI DEĞERLENDİRMELER^(*)

Dr. Öğr. Üyesi **Güven YARAR^(**)**

Arş. Gör. **Kaan KARAASLAN^(***)**

Öz

Günümüzde şirketler, faaliyetlerini artık yalnızca kendi ülkeleriyle sınırlı tutmamakta; ekonomik büyüme ve küresel rekabet avantajı sağlamak amacıyla farklı pazarlarda faaliyette bulunmak için şube açma yolunu tercih etmektedir. Şube açma, işletmelerin uluslararası arenada varlık göstermeleri ve yerel pazarlara daha yakın olmaları açısından stratejik önem taşımaktadır. Bu durum, özellikle yabancı şirketlerin Türkiye'de şube açması söz konusu olduğunda hem milletlerarası özel hukuk kuralları hem Türkiye'nin uygulamakta olduğu yabancı yatırım politikaları açısından önemli bir mesele teşkil etmektedir. Yabancı şirketlerin Türkiye'de faaliyet gösterebilmesi, sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda hukukî ve idarî açıdan da belirli kriterlerin yerine getirilmesini gerektirmektedir. Yabancı bir işletmenin Türkiye'de şube aracılığıyla faaliyet göstermesi, öncelikle belirli hukukî ve usulî şartların sağlanmasına bağlıdır. Bu şartların yerine getirilmesi, hem işletmenin yasal güvenceye sahip olmasına hem Türkiye'deki ekonomik düzenlemelerle uyumlu bir şekilde faaliyet göstermesine imkân tanır. Bu çerçevede, yabancı sermayenin Türkiye'de şube açma yoluyla faaliyet göstermesi açısından bir işletmenin "yabancı" sıfatını taşıyıp taşımadığının tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir. İşletmenin yabancı sayılabilmesi, öncelikle şirket tâbiyetinin doğru ve eksiksiz bir şekilde belirlenmesine bağlıdır. Şirket tâbiyetinin tespitinde esas alınan sistemler, farklı hukuk düzenlerinde çeşitli yaklaşımlar sunmakta ve bu yaklaşımların doğru şekilde uygulanması, yabancı sermayenin Türkiye'de güvenli, yasal ve düzenli bir biçimde faaliyet göstermesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak, şirket tâbiyetinin belirlenmesinde kabul edilen temel sistemler detaylı bir şekilde incelenecektir. Ardından Türk hukukunda benimsenen yaklaşım açıklanacak ve uygulamadaki yeri ile etkileri değerlendirilecektir. Bununla birlikte, yabancı şirketlerin Türkiye'de şube açmasına ilişkin usul ve esaslar ayrıntılı biçimde ele alınacak; başvuru süreçleri, gerekli belgeler, kayıt ve bildirim yükümlülükleri ile Türkiye'de faaliyetin hukukî çerçevesi açıklanacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise konuya ilişkin değerlendirmeler yapılacak ve yabancı sermayenin Türkiye'deki şube faaliyetlerinin hem ekonomik hem hukukî boyutlarıyla önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler

Şirketlerin Tâbiyeti, *Lex Societatis*, Yabancı Şirketlerin Şube Açması, İdare Merkezi Sistemi, Sicile Tescil.

(*) [Makalenin Dergiye Geliş Tarihi: 05.11.2025](#) - [Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 18.12.2025](#)
DOI No: 10.54704/akdhfd.1818338

(**) Antalya Bilim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk / Antalya, Türkiye
E-posta: guven.yarar@antalya.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2568-9775

(***) Antalya Bilim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku / Antalya, Türkiye
E-posta: kaan.karaaslan@outlook.com
Orcid: 0009-0009-4615-544X



SOME EVALUATIONS ON THE ESTABLISHMENT OF BRANCHES BY FOREIGN COMPANIES IN TURKEY

Abstract

Nowadays, companies no longer confine their activities solely to their home countries; in order to achieve economic growth and gain a competitive advantage in the global market, they increasingly opt to establish branches in foreign markets. Establishing a branch is strategically important as it allows enterprises to maintain an international presence and operate closer to local markets. This issue becomes particularly significant when foreign companies seek to open a branch in Turkey, as it raises considerations under both private international law and the country's foreign investment policies. For a foreign company to operate in Turkey, compliance with certain legal and administrative requirements is necessary, not only for economic reasons but also to ensure conformity with regulatory frameworks. The operation of a foreign enterprise in Turkey through a branch primarily depends on fulfilling specific legal and procedural conditions. Compliance with these requirements ensures that the enterprise operates under legal protection and in accordance with Turkey's economic regulations. Within this framework, determining whether a business qualifies as "foreign" is of paramount importance for the activity of foreign capital through branch establishments in Turkey. The classification of a company as foreign primarily relies on the accurate and comprehensive determination of corporate nationality. The systems employed to ascertain corporate nationality present various approaches in different legal orders, and their correct application plays a critical role in ensuring that foreign capital operates in Turkey in a secure, lawful, and orderly manner. In this context, the study will first examine the fundamental systems used to determine corporate nationality. Subsequently, the approach adopted under Turkish law will be analyzed, including its application and implications in practice. Furthermore, the procedures and principles governing the establishment of foreign branches in Turkey will be addressed in detail, covering application processes, required documentation, registration, notification obligations, and the overall legal framework for operating in Turkey. In the final section, the study will provide an assessment of the issue and emphasize the significance of foreign capital's branch operations in Turkey from both economic and legal perspectives.

Keywords

Corporate Nationality, *Lex Societatis*, Establishment of Branches by Foreign Companies, Real Seat Doctrine, Commercial Registration.

Extended Summary

In the contemporary global economy, production, trade, and capital movements have exceeded national boundaries, and it has become common for companies to conduct economic activities directly in different countries. This transformation has altered the role of states in economic relations and has made multinational companies central actors within the international economic structure. In this environment, the manner in which foreign investors enter various jurisdictions, the organizational models they employ, the legal consequences arising from these models, and the status under which foreign companies operate in local markets constitute a significant field of study. Türkiye has become an attractive centre for foreign capital in recent years due to reforms aimed at improving the investment climate, its substantial market potential, and its economic integration policies. Accordingly, the establishment of branches by foreign companies in Türkiye lies at the intersection of private international law and foreign investment law.

Operating in Türkiye through a branch is not merely an economic choice but a technical process dependent on the fulfilment of specific legal and administrative requirements. At the initial stage, it must be determined whether the enterprise qualifies as "foreign" under Turkish law, and this assessment is directly linked to the identification of the company's nationality. The determination of corporate nationality is discussed in doctrine through various criteria such as the nationality of the founders, the place where the capital is located, the control system, the real seat system, and the incorporation system. Each of these systems attempts to define the relationship between the company and the legal order to which it is subject through different connecting factors; however, the complex structures of modern multinational enterprises and decentralised management models may render these classical criteria insufficient in practice.

In Turkish law, the nationality of companies is determined on the basis of the real seat (*idare merkezi*) system. Although there is no explicit statutory provision regulating this matter directly, the general rules on legal persons in the Turkish Civil Code and the provisions on registration in the Turkish Commercial Code indicate that nationality is

determined according to the real seat. The clearest provision is found in Article 12 of the Law on the Enforcement and Implementation of the Turkish Commercial Code (Law No. 6103), which stipulates that if a company transfers its real seat outside Türkiye, the company shall be deregistered from the Turkish trade registry without its legal personality being terminated. This results in the loss of Turkish nationality. This approach demonstrates that, in Turkish law, the nationality link is established with reference to the geographical point where the company's administrative and managerial decisions are actually taken. Nevertheless, digitalisation, remote management, and multi-centre organisational structures may create practical difficulties in determining the real seat.

Following this framework, the study examines the legal regime governing the establishment of branches by foreign companies in Türkiye. Under Turkish law, a branch does not constitute an independent legal entity and all its transactions legally bind the parent company. This structure provides advantages for foreign investors such as low establishment costs, rapid commencement of operations, coordination with the headquarters, and operational flexibility. However, the absence of a separate asset pool for the branch leads to all liabilities and obligations being attributed directly to the parent company, and may also give rise to disadvantages including sector-based restrictions for foreign companies, potential disputes concerning representation, and limitations on property acquisition.

The process of establishing a branch in Türkiye requires compliance with the legal conditions of both the company's home jurisdiction and Turkish law. This process is regulated in detail in Article 12 of the Law on the Enforcement and Implementation of the Turkish Commercial Code (Law No. 6103) and in Articles 122 and 123 of the Trade Registry Regulation. A foreign company seeking to open a branch in Türkiye must submit to the Turkish authorities the resolution of its competent corporate body regarding branch establishment, the resolution on the appointment of a representative, current trade registry records proving that the company is still active, and a certified copy of its articles of association. Additionally, the branch must be registered with the trade registry in accordance with Article 40 of the Turkish Commercial Code, and a fully authorised representative residing in Türkiye must be appointed.

For foreign official documents to have legal effect in Türkiye, they must undergo authentication (apostille or consular approval). This requirement is explicitly regulated in Article 224 of the Code of Civil Procedure and Article 32 of the Trade Registry Regulation.

The assessments indicate that the operation of foreign companies through branches in Türkiye produces various legal and practical consequences. While the branch model offers foreign investors a rapid and cost-effective entry into the Turkish market, the direct attribution of all liabilities and obligations to the parent company necessitates careful consideration. Furthermore, the various doctrinal theories on the determination of corporate nationality do not always reflect economic reality, and the application of the real seat system in the context of modern corporate structures requires renewed interpretation within private international law.

In conclusion, the establishment of branches by foreign companies in Türkiye is not merely a registration procedure but rather a multidimensional matter that requires a combined evaluation of corporate nationality doctrines, the connecting factors adopted under Turkish law, representation and liability issues, and compliance with local legislation. Foreign investors must consider not only economic advantages but also the legal consequences, compliance costs, and potential liability risks when determining their market entry strategies. This study aims to contribute to both theory and practice by addressing the doctrine on corporate nationality and the legal regime governing foreign branches in a comprehensive manner.

GİRİŞ

Ticarî ilişkilerin küreselleştiği ve devletlerin siyasi sınırlarının ticarî faaliyetler bakımından önemsiz hâle geldiği 21. yüzyılda, sermaye hareketleri, üretim zincirleri ve yatırım kararları hem ulusal hem milletlerarası bir nitelik kazanmaya başlamıştır¹. Bu süreçte, yabancı işletmelerin farklı ülkelerde doğrudan ekono-

¹ Burcu İrge Erdoğan, "Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk," *Inönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, S.1 (2025): 16-31, 17. Günümüzde bir Türk teknoloji girişimi, yazılım hizmetlerini ABD ve Avrupa'daki müşterilere çevrim içi olarak su-

mik varlık göstermesi, küresel rekabetin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Milletlerarası ekonomik ilişkilerin bu yeni yapısında, devletlerin yabancı yatırımcıya yönelik politikaları, sadece ekonomik değil, aynı zamanda hukukî, malî ve kurumsal boyutlarıyla da büyük bir önem kazanmaktadır².

Türkiye, son otuz yılda uyguladığı liberal ekonomik reformlar ve yatırım dostu yasal düzenlemeler ile yabancı sermaye için cazip bir pazar konumuna gelmiştir³. Ancak yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyetlerini hangi örgütlenme biçimiyle sürdürecekleri, yalnızca ekonomik verimlilik açısından değil, aynı zamanda hukukî sonuçlar bakımından da kritik bir tercih alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yabancı şirketlerin Türkiye'de şube aracılığıyla mı yoksa yeni bir tüzel kişilik olarak mı faaliyete geçecekleri sorusu, milletlerarası ticaret hukukunun ve yatırım politikalarının önemli bir tartışma konusudur. Türkiye'de yeni şirket kurma veya mevcut faaliyetlerini kurumsal bir yapı altında sürdürme eğiliminin güçlendiği görülmektedir. Nitekim UDY girişlerindeki artış, yatırım ortamına duyulan güvenin yanı sıra, şirket kuruluşunu ve doğrudan yatırım yoluyla pazara giriş modellerini teşvik eden⁴ hukukî ve ekonomik koşulların da etkisini ortaya koymaktadır.

nabilmekte; aynı şekilde Çin'de üretilen bir elektronik cihaz, sadece Asya pazarında değil Afrika ve Güney Amerika'da da satışa sunulmaktadır. *Amazon*, *Alibaba* ve *Tesla* gibi küresel şirketler, üretim, tedarik zinciri ve satış ağlarını birçok farklı ülkeye yayarak bu ekonomik bütünleşmenin en somut örneklerini oluşturmaktadır. Böylece sermaye, mal ve hizmet akışı ulusal sınırların ötesine geçerek dünya ekonomisini daha bütünleşik bir yapıya dönüştürmektedir.

² Bu konudaki en büyük örnek şüphesiz Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Beş yıl süren bir yasama sürecinin ardından, Çin'de 1 Ocak 2020 tarihinde yeni yabancı yatırım düzenlemesi olarak bilinen *Foreign Investment Law* (FIL) yürürlüğe girmiştir. Yalnızca 42 maddeden oluşmasına rağmen bu düzenleme, Çin ile ülke topraklarında faaliyet gösteren yabancı işletmeler arasındaki ilişkide reform niteliğindedir. Bkz. Carlo Emanuele Pupo, "Foreigners' Business Freedom under Chinese Company Law," *Orizzonti del Diritto Commerciale* (2022): 192-193.

³ Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED) tarafından yayımlanan Rakamlarla Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Bülteni'ne göre, 2025 yılının Ekim ayında Türkiye'ye 128 milyon ABD doları tutarında uluslararası doğrudan yatırım (UDY) girişi gerçekleşmiştir. Aynı bülten verileri uyarınca, yılın ilk on aylık döneminde Türkiye'ye yönelen toplam UDY miktarı 11,6 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu tutar, 2024 yılının aynı dönemiyle karşılaştırıldığında yaklaşık %35 oranında bir artışa işaret etmektedir. Ayrıca, 2003 yılından itibaren Türkiye'ye gerçekleşen kümülatif uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin toplam hacminin 285 milyar ABD dolarını aştığı belirtilmektedir. Bkz. YASED, Rakamlarla Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Bülteni.

⁴ Bu noktada, Türkiye'de yabancılara tanınan bazı hukukî ayrıcalıkların, taşınmaz mal edinimi ve yatırım ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi de yerinde olacaktır. Özellikle belirli bir asgarî yatırım veya mülkiyet değeri karşılığında Türk vatandaşlığının kazanılabilmesine olanak tanıyan düzenlemeler, bu konudaki en dikkat çekici örneklerden biridir. Nitekim, belirli bir parasal değeri aşan taşınmazların yabancı uyruklu kişiler tarafından satın alınması durumunda vatandaşlık hakkının tanınması, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım politikalarıyla yakından ilişkilidir. Kanaatimizce bu uygulama, yabancıların Türkiye'deki ekonomik varlıklarını teşvik eden, ancak aynı zamanda mülkiyet ve egemenlik dengeleri açısından dikkatle yönetilmesi gereken bir politika alanıdır. Bu yönüyle, yabancılara taşınmaz edinimi ve buna bağlı olarak vatandaşlık verilmesi hem ekonomik teşvik aracı hem de hukukî ve politik bir düzenleme enstrümanı niteliği taşımaktadır. Yatırım yoluyla vatandaşlık kazanma konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Necla Öztürk, *Yatırım Yoluyla İkamet Etme ve Vatandaşlık Kazanma*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022), 38 vd.

Şube açma modeli, yabancı sermayeye hızlı giriş imkânı tanınması ve idarî süreçleri kolaylaştırması açısından avantajlı görünmekle birlikte yerel hukuk düzenlemeleri karşısındaki sınırlı özerkliği ve yabancı statüye bağlı sorumluluk riskleri gibi bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir⁵. Bu nedenle, şube modelinin tercih edilmesi, salt ekonomik rasyonaliteyle değil, aynı zamanda milletlerarası özel hukuk kurallarının etki alanı çerçevesinde de değerlendirilmelidir⁶.

Bu çalışmanın konusu esas itibarıyla yabancı şirketlerin Türkiye'de şube açması olduğu için öncelikle bir şirketin yabancı şirket olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle Türk hukukunda şirketlerin tâbiyeti⁷ ana hatları ile ele alınacaktır. Daha sonra yabancı şirketlerin Türkiye'de şube açma yoluyla ticarî faaliyette bulunmaları meselesi ele alınacaktır. Bu çerçevede özellikle “merkez” ve “şube” kavramları, şube açmanın avantaj ve dezavantajları ile şekli koşullarından bahsedilecek, yabancı şirketlerin Türkiye'de şube açması konusunda uygulamada karşılaşılan sorunlara ve çözüm önerilerine yer verilecektir. Çalışmada, diğer ülke uygulamaları ve kararlarının paylaşımı yapılarak, bu bağlamda konunun pekiştirilmesi karşılaştırmalı hukuka uygun olarak yerine getirilmeye çalışılacaktır.

I. ŞİRKETLERİN TÂBİİYETİ MESELESİ

Tâbiyet, bir kişi veya şeyi devlete bağlayan hukukî ve siyasî bağ olarak tanımlanmaktadır⁸. Ticaret şirketlerinin tâbiyetinin belirlenmesi hem şirketin hukukî statüsünü hem milletlerarası hukuktaki konumunu doğrudan etkiler. Bir şirketin Türk tâbiyetine mi yoksa yabancı devlet tâbiyetine mi sahip olduğunun

⁵ Karin E. Sorensen, “Branches of Companies in the EU: Balancing the Eleventh Company Law Directive, National Company Law and the Right of Establishment,” Nordic & European Company Law Working Paper 10-37 (2013): 53-96, 1.

⁶ Avrupa Birliği şirketler hukukunun güncel temel kaynaklarından biri olan Directive (EU) 2017/1132, 14 Haziran 2017 tarihinde kabul edilmiş ve Birlik içinde şirketlerin kuruluşu, sermaye yapısı, birleşme ve bölünmeleri ile başka bir üye devlette şube açan şirketlerin bilgi açıklama yükümlülükleri dâhil olmak üzere çeşitli alanlarda daha önce dağınık hâlde bulunan düzenlemeleri tek bir metin altında konsolide etmiştir. Direktif, özellikle şube açan şirketlere ilişkin olarak şubenin tescili, ana merkeze ilişkin bilgilerin sunulması, şubeyi temsil eden kişilerin yetkilerinin bildirilmesi ve şubeye dair mali belgelerin sicile iletilmesi gibi açıklama ve şeffaflık yükümlülüklerini sistematik biçimde düzenleyen güncel çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 1989 tarihli *Eleventh Company Law Directive* (89/666/EEC)'te yer alan hükümlerin içerik ve amaç yönünden büyük bölümü de 2017/1132 sayılı Direktif bünyesine alınmış olup, ilgili düzenlemeler artık bu Direktifin 28-31. maddeleri arasında yer almaktadır; bkz. *Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017*, OJ L 169, 30.6.2017, p. 46-127. Direktifin İngilizce metni için bkz. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32017L1132> (Erişim Tarihi: Ekim 26, 2025).

⁷ Türk vatandaşlık hukuku terminolojisinde gerçek kişi, tüzel kişi ve şeyler için tâbiyet kavramı kullanılabilir. Vatandaşlık kavramı ise sadece gerçek kişilerin bir devlete olan siyasî ve hukukî bağıını ifade etmek üzere kullanılmalıdır: Gülin Güngör, *Tâbiyet Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 1. Çalışma kapsamında gerçek kişiler için vatandaşlık, tüzel kişiler bakımından ise tâbiyet kavramları kullanılmıştır.

⁸ Kemaleddin Birsan, *Devletler Hususî Hukuku*, Cilt II (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1936), 11; Göger Erdoğan, *Türk Tâbiyet Hukuku*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979), 5-6; Gülin Güngör, *Tâbiyet Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2023), 11.

tespiti, şirketin kuruluş prosedürleri, faaliyet alanı, uygulanacak hukuk ve yargı yetkisi açısından önem taşımaktadır. Türk hukukunda bir şirketin tâbiyetini belirlemeye yönelik özel ve açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bir şirketin hangi hukuk düzenine tabi olacağını belirleyen statü, öğretide *lex societatis* olarak adlandırılır⁹. Doktrinde şirketlerin hangi devletle hukukî bağ kurduğunun tespitinde çeşitli ölçütlerin kullanılabileceği kabul edilmektedir. Bu bağlamda kimi yazarlar, şirketin tâbiyetini belirlerken ortakların hangi devlete mensup olduğu, sermayenin fiilen bulunduğu ülke, şirketin hukuken doğduğu yer (kuruluş yeri), yönetim fonksiyonlarının yürütüldüğü merkez yahut şirket üzerinde fiilî hâkimiyeti elinde bulunduran unsurların konumu gibi farklı kriterlere başvurulabileceğini ileri sürmektedir. Buna karşılık başka bir görüş, tek ve sabit bir ölçütün her durumda isabetli sonuç vermeyeceğini; bu nedenle tâbiyet sorunlarının somut olayın koşullarına göre değerlendirilmesiyle birlikte, hâkim tarafından tayin edilmesi gerektiğini savunan karma yaklaşımı öne çıkarmaktadır¹⁰.

A. ŞİRKETLERİN TÂBİİYETİNİN BELİRLENMESİ VE TÜRK HUKUKUNDA BENİMSENEN SİSTEM

1. Şirketlerin Tâbiyetini Belirlemede Kullanılan İlkeler

Şirketlerin tâbiyetinin hangi ölçütlere göre belirleneceği meselesi hem devletlerin ekonomik egemenliği hem milletlerarası ticarî ilişkilerin güvenliği bakımından önem taşımaktadır. Bu konuda doktrinde birden fazla yaklaşım geliştirilmiş olup her bir sistem, şirket ile bağlı olacağı hukuk düzeni arasında kurulan ilişkinin niteliğini farklı bir esas üzerinden tayin etmeye çalışmaktadır¹¹. Aşağıda, şirketlerin tâbiyetini belirlemeye yönelik başlıca teorik yaklaşımlar ortaya konulacak; akabinde Türk hukukunda hangi modelin benimsendiği ve bunun hukukî sonuçları değerlendirilecektir.

a. Kurucuların Vatandaşlığının Nazara Alınması

Kurucuların vatandaşlığını nazara alan sisteme göre, tüzel kişilik, kurucularından bağımsız bir varlık olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda, bir tüzel kişi-

⁹ Berk İyit, *Milletlerarası Özel Hukukta Ticarî Şirketlerde Birleşmeler ve Devralmalar* (Yüksek Lisans Tezi, MEF Üniversitesi, 2021), 30.

¹⁰ Talat Kaya, "Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar," *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25, S.4 (2021): 61-101, 66-67.

¹¹ Konu hakkında bkz. Emre Esen, "Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi Kapsamında Yabancı Tüzel Kişilerin Teminat Yükümlülüğünden Muafiyeti," *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, S.1 (2018): 1-16, 2, dipnot 1; Yulia Blinova, Tatiana Filippova, Elena Y. Kovalenko ve Tatyana Platonova, "Determination of the Nationality of the Legal Entity on the Basis of the Theory of Control," *Religación: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades* 4 (2019): 222-229, 223; Patricia Rinwigati Waagstein, "Justifying Extraterritorial Regulations of Home Country on Business and Human Rights," *Indonesian Journal of International Law* 16, S.3 (2019): 361-390, 363-364.

ye herhangi bir “tâbiyet” isnat edilecekse bunun ancak tüzel kişiliğin arkasındaki gerçek kişilerin tâbiyetleri esas alınarak belirlenebileceği kabul edilmelidir¹². Ancak sistem, tüzel kişiliği baştan reddeden bu varsayım üzerine kurulduğu için, şirket statüsünün belirlenmesinde de tüzel kişinin kendisine değil, onu oluşturan kişi topluluğuna dönmektedir¹³. Oysa bir kişi veya mal topluluğu tüzel kişilik kazandıktan sonra, kurucularından ayrı bir hukukî varlık ve ayrı bir kişilik statüsü kazanır¹⁴. Tüzel kişilerin bağımsızlığı prensibi gereği tüzel kişilik, tüzel kişiyi meydana getiren kişiler ile üçüncü kişiler arasına bir perde olarak çekilmektedir¹⁵. Dolayısıyla tâbiyetin hala kurucular üzerinden tayin edilmesi, tüzel kişilik kurumunun doğasıyla bağdaşmamaktadır. Nitekim modern ekonomik yapıda, farklı milletlere mensup kişilerin ortak girişimlerde bulunması olağan bir durumdur. Bu çeşitlilik karşısında, kurucuların vatandaşlık bağının hangisinin esas alınacağı, dolayısıyla şirketin tâbiyetinin ne şekilde belirleneceği pratikte çözümsüz kalmaktadır¹⁶. Nitekim doktrinde bir görüş, kurucuların vatandaşlığının esas alınmasına ilişkin sistemi, kurucuların farklı devletlerin vatandaşlığını taşımaları hâlinde sermaye miktarının mı yoksa adedinin mi esas alınacağına belirsizliği; kuruluşa esas sermaye miktar/oranların değişebilirliği ve kişilerin vatandaşlığının her zaman değişme ihtimalinin bulunması noktasında eleştirmektedir¹⁷. Bu nedenle tâbiyetin tespitinin kurucuların vatandaşlığına dayandırılması hem normatif açıdan hem de uygulama bakımından sürdürülebilir bir yöntem olarak kabul edilmemektedir.

b. Sermayenin Bulunduğu Yer

Kurucuların menfaatlerini koruma düşüncesiyle geliştirilen bir diğer sisteme göre, şirketin tâbiyetinin belirlenmesinde esas alınması gereken ölçüt, şirket sermayesinin bulunduğu ülkedir¹⁸. Bu sistem, sermayenin tek bir ülkeye bağlı olduğu basit yapılarda belirli bir açıklık ve öngörülebilirlik sağlayabilmektedir. An-

¹² Doğan Vahit, Yılmaz Alper Çağrı ve Ayhan İzmirli Lale, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (Ankara: Rehber Kitabevi, 2023), 217; Kaya, “Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar,” 67.

¹³ Doğan Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 217.

¹⁴ Tüzel kişiliğin kendisini oluşturan kişilerden bağımsız bir hukukî kişilik teşkil etmesine kişi bağımsızlığı/kişi ayrılığı ilkesi denilmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Antalya, “Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması Teorisi,” *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İstanbul, 2008), 146-147; Kamil Yıldırım, “Maddi Hukuk-İcra Hukuku İlişkisi ve İptal Davalarından Perdeyi Kaldırma Teorisine Hukukî Korunma Sağlayan Enstrümanlar,” *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İstanbul, 2008), 183.

¹⁵ Erol Ulusoy, “Şirketler ve Bankacılık Hukukunda Kapsama Alma ve Sorumlu Kilma Amacıyla Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması,” *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İstanbul, 2008), 35.

¹⁶ Bu konuda bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 217.

¹⁷ Birsen, *Devletler Hususî Hukuku*, 87.

¹⁸ Doğan Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 217.

cak modern sermaye hareketlerinin sınır aşan niteliği dikkate alındığında, şirket sermayesinin farklı ülkelere dağılması son derece olağan bir durumdur. Bu durumda, hangi ülkedeki sermayenin dikkate alınacağı belirsizleşmekte dolayısıyla tâbiyetin tespiti güçleşmektedir¹⁹. Sermaye esasının tâbiyetin tespitinde merkeze konulması şirket kimliğinde yönetim organlarını, işletme merkezini, faaliyetlerin yürütüldüğü ülke gibi ölçütleri göz ardı etmektedir. Portföy yatırımlarının artmasıyla birlikte günümüzde sermaye yeri kavramı hukuken anlamsızlaşmış olup yatırımlar fon, algoritmik işlemler, türev ürünler ve anonim yatırımcılar tarafından yapılabilmektedir. Bu hâllerde sermayenin hangi ülkede bulunduğu çoğu zaman tespit edilemeyecektir. Bunların yanı sıra devletler günümüzde yabancı sermayeyi çekmek amacıyla vergi avantajları sağlayan kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmakta ve sermaye yatırımlarını teşvik etmektedir. Bu sistem uyarınca sermaye üzerinden tâbiyet tespiti yapılması devletlerin ekonomik rekabetinin hukuk kurallarına yansımaya ve hukukî istikrarın bozulmasına neden olabilecektir. Bu nedenlerle, sermaye esasına dayalı sistemin, günümüz çok uluslu şirket yapıları bakımından uygulanabilirliğini büyük ölçüde yitirmiş olduğu söylenebilir.

c. Kontrol Sistemi

Kontrol sistemi, bir ticaret şirketinin hangi devlete bağlı sayılacağını belirlerken şirketin dışarıya yansıyan hukukî kimliğine değil, onu fiilen yöneten güç odağına odaklanır²⁰. Bu sistem özellikle uluslararası hukuk bağlamında şirketin gerçek ekonomik aidiyetinin tespitine yönelik bir yaklaşım izlemektedir²¹. Bu yaklaşımın kökeni, özellikle savaş dönemlerinde veya yabancılara yönelik özel kısıtlamaların uygulandığı olağanüstü dönemlere dayanmaktadır²². Devletler, şirketin resmî kuruluş kayıtlarına bakmakla yetinmek yerine, şirket üzerinde hakimiyet kuran kişi veya grupların hangi devletle tâbiyet bağı taşıdığını tespit etmeye yönelmişlerdir²³.

¹⁹ Doğan Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 217.

²⁰ İrge Erdoğan, "Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk," 21.

²¹ W. H. Roberts, "Corporate Nationality in International Law," *Seminar (Jurist)* 10 (1952): 71-86, 75.

²² Jean-Paulin Niboyet ve Hicri Fişek, "Şirketlerin Hakikaten Bir Tâbiyeti Mevcut Mudur?," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, S.3-4 (1952): 97-113, 98; R. E. L. Vaughn Williams ve Matthew Chrussachi, "The Nationality of Corporations," *Law Quarterly Review* 49, S.3 (1933): 334-349, 337; Berki, *Devletler Hususî Hukuku*, 136-137; İrge Erdoğan, "Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk 21; Erdoğan Moroğlu, "Anonim Ortaklıkların Tâbiyeti ve Tanınması," *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, S.2 (2002): 413-420, 415.

²³ Şirketler hukukunda kural olarak tüzel kişilerin bağımsız karar aldığı kabul edilmektedir. Buna paralel olarak yönetim kurulu üyelerinin şirket yönetimine ilişkin verilen kararlardan sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak uygulamada karşılaşılan ortak yönetim hâllerinde bir şirket başka bir şirketin etkisi ve/veya talimatları doğrultusunda faaliyet göstermekte ve etki veya talimat altındaki şirketin bağımsızlığı sınırlanmaktadır. Konu hakkında bkz. Reha Poroy, Ünal Tekinalp ve Ersin Çamoğlu, *Ortaklıklar Hukuku II*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017), 679. Bu noktada şirketlerin bir yönetim biçimi olarak şirketler topluluğu ile yönetilmesi hakkında bkz. Şule Arslan, *Milletlerarası Özel Hukukta Yönetim Sözleşmesi* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023), 52 vd.

Hukukun yasakladığı bir sonucu elde etmek veya getirilmiş olan bir yükümlülükten kurtulmak amacıyla tüzel kişiliğin bağımsız yapısının arkasına sıklıkla saklanıldığı belirtilmektedir²⁴. Kontrol sistemine temel oluşturan mekanizma da tüzel kişilik perdesinin aralanmasıdır²⁵. Hukuk sistemlerinde perdenin kaldırılması ile hukuk kurallarının amaçları dışında kullanılmasına izin verilmeyerek tüzel kişiliğin sorumluluktan kurtulma aracı olarak istismar edilmesi engellenmektedir²⁶. Böylece şirketin hukuken bağımsız kişiliği bir kenara bırakılır; şirketi kontrol eden ortakların kimliği, ülkesi ve ekonomik etkisi analiz edilir. Kontrol esasının amacı, şirketin “kâğıt üzerindeki tâbiyetini” belirlemek değil; şirketin arkasındaki iradenin hangi devlete mensup olduğunun tespiti ve dolayısıyla şirketin düşmanca bir nitelik taşıyıp taşımadığının ortaya konulmasıdır²⁷. Bu nedenle sistem, şirketin sicil kayıtlarıyla veya kuruluş yerine ilişkin şekli unsurlarla ilgilenmemekte olup odak noktası, şirket üzerinde belirleyici etkiye sahip olan kişi veya kişilerin gerçek tâbiyetidir. Bu sistem uyarınca, sermayenin veya idarenin el değiştirmesi hâlinde şirketin tâbiyetinin de değişeceği belirtilmektedir²⁸.

Kontrol sistemine eleştirel açıdan bakıldığında ise, şirket pay sahipleri anlık değişebilir ve yabancı unsurlu kontrolün tespiti kolay değildir. Modern kurumsal yapılarda çok katmanlı şirket yapıları, offshore şirketler ve *nominee* (emanetçi) hissedarlar nedeniyle şirketi gerçekten kontrol edenlerin tespiti güçleşebilir. Fikili kontrol esas alındığı için tüzel kişiliğin kuruluş yeri gibi hukukî bağ kurulan unsurlar ikinci plâna düşebilir. Bu durum öngörülebilirlik ve hukukî güvenlik ilkeleriyle çelişmektedir.

²⁴ Kemal Oğuzman, Özer Seliçi ve Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2010), 223.

²⁵ Tüzel kişilik perdesinin aralanması teorisinin kökeni esas itibarıyla Anglo Amerikan hukukuna ait bir teori olup daha sonra kıta Avrupası hukukunda da benimsenmiştir. Bu teori uyarınca, perdenin önündeki tüzel kişi ve tüzel kişinin bağımsız hukukî kişiliği bulunduğu savunması nazara alınmamakta perdenin arkasındaki gerçek veya tüzel kişiler dikkate alınmaktadır. Teorinin kökeni hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Robert B. Thompson, “Piercing the Veil within Corporate Groups: Corporate Shareholders as Mere Investors,” *Connecticut Journal of International Law* 13 (1999): 383; İpek Sağlam, Tüzel Kişilik Örtüsünün Aralanması (Amerikan ve İngiliz Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak) (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995), 154; Ayşegül Özkurt, *Bankacılık Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010), 30; Tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasına yol açan başlıca sebepler hakkında bkz. Emre Esen, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması* (İstanbul: Beta Basım Yayım, 2012), 22 vd.

²⁶ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Otto Sandrock, “Extending the Scope of Arbitration Agreements to Non-Signatories,” *The Arbitration Agreement - Its Multifold Critical Aspects*, ASA Special Series 8, editör Marc Bileasing (Zürich, 1994), 166; Gülören Tekinalp ve Ünal Tekinalp, “Perdeyi Kaldırma Teorisi,” *Reha Poroy'a Armağan*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İstanbul, 1995): 387-401, 387; Y. Vural Seven ve Can Göksoy, “Ticaret Şirketlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması (Bir Kararın Değerlendirilmesi),” *İstanbul Barosu Dergisi* 80, S.6 (2006): 2455-2470, 2458; Lerzan Yılmaz, “Anonim Şirketlerde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Meselesi Hakkında İsviçre Federal Mahkemesi Kararları Işığında Düşünceler,” *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İstanbul, 2008), 240.

²⁷ İrge Erdoğan, “Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk,” 21.

²⁸ Göğer, *Türk Tâbiyet Hukuku*, 205.

d. İdare Merkezi Yeri

İdare merkezi yeri ilkesi birçok kıta Avrupası ülkelerinde benimsenmektedir²⁹. Bu sistem uyarınca, bir ticaret şirketinin tâbiyetini belirlemede kullanılan ölçüt şirketin idare merkezinin bulunduğu ülkeye dayanmaktadır³⁰. Merkez, tüzel kişiyi devlete bağlayan bağ olarak kabul edilmektedir³¹. Bu yaklaşım, yalnızca fiilî yönetim merkezinin konumuna bakmakla kalmamakta aynı zamanda şirketin o ülkede hukuken kurulmuş olmasını da bir ön koşul olarak görmektedir. Böylece, şirketin faaliyetlerinin yönetildiği yer ile kuruluş yeri arasında hukukî bir paralellik kurulmaktadır³². Bu sistemin temelinde, şirket ile tabi olacağı hukuk düzeni arasında maddî bir bağın bulunması fikri yer almaktadır³³. Fakat sistemin uygulanmasında pratik zorluklar ortaya çıkmaktadır. Şirketlerin ana sözleşmelerinde gösterilen kayıtlı merkez ile fiilen yönetim kararlarının alındığı yer kimi zaman birbirinden tamamen farklı olabilmektedir³⁴. Örneğin bir şirket, kuruluş belgelerinde merkez olarak bir ülkeyi göstermiş olsa dahi, stratejik kararlarını farklı bir ülkede alan yönetim organlarına sahip olabilir. Bu durumda şirketin gerçek idare merkezinin neresi olduğu sorunu gündeme gelmektedir³⁵. Bu noktada bizim de katıldığımız görüş uyarınca, şirketin idarî kararlarının fiilen alındığı ülkenin hukuku dikkate alınmalıdır³⁶. Bu görüşün dayandığı esas düşünce, şirketin faaliyet gösterdiği ülke ile tâbi olduğu hukuk arasında doğal, organik ve işlevsel bir bağ kurulması gerekliliğidir. Şirketin fiilen varlık gösterdiği, politikalarını belirlediği ve günlük idarî süreçlerini yürüttüğü yer, onun hukukî anlamda gerçek merkezi olarak kabul edilir. Bu yaklaşımın en belirgin temsilcisi Kıta Avrupası hukuk sistemidir. Bu sistem, şirketin tâbiyetini yalnızca şeklî kuruluş esaslarına değil, aynı zamanda ekonomik ve idarî faaliyetlerinin yürütüldüğü yere bağlaya-

²⁹ C. H. J. I. Panayi, "Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes," *Bulletin for International Taxation* 63, S.10 (2009): 459-473, 460.

³⁰ Göğer, *Türk Tâbiyet Hukuku*, 205; Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 218; Kaya, "Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar," 69

³¹ Arat Tuğrul, *Türk Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1970), 79.

³² Panayi, "Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes," 460.

³³ İrge Erdoğan, "Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk," 21.

³⁴ Doktrinde, şirketlerin tâbiyetinin belirlenmesinde hangi ölçütün esas alınması gerektiği hususunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bazı yazarlar kuruluş yeri esasını savunurken, bir kısım yazarlar da idare merkezinin belirleyici unsur olması gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak hâkim görüş, tüzel kişinin tâbiyetinin tespitinde idare merkezi esasının dikkate alınması gerektiği yönündedir. Bu konuda bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 218.

³⁵ Doktrinde tartışmalı olan bu hususa ilişkin genel kanı, gerçek idare merkezinin kabul edilmesi gerektiğidir. Bkz. Doğan Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 219.

³⁶ Aynı görüş için bkz. Doğan Vahit, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 219. Doktrinde bir görüş idare merkezinin şirketin hukukî organlarının, müdür ve yöneticilerinin bulunduğu, genel kurul toplantılarının yapıldığı, sözleşme ve işlemlerinin müzakere edildiği yerde kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır: M. R. Seviğ, *Devletler Hususî Hukuku*, C. I: Tâbiyet, Yabancılar Hukuku, Kanunlar İhtilâfı, 2. Baskı (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1947), 270; Arat, *Türk Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti*, 82.

rak belirler³⁷. Böylece, şirketlerin yalnızca nominal olarak değil, fiilen ilişkili oldukları hukuk düzenine tâbi olmaları sağlanır. Bu, devletin kendi hukuk düzeniyle bağlantısız, salt “kâğıt üzerinde kurulmuş” şirketlerin önüne geçmektedir³⁸. Ancak günümüzde şirketlerin yönetim yapıları parçalı yapıda olabilmektedir. Bu bağlamda farklı ülkelerde yönetim kurulu toplantıları ve operasyon merkezleri ve dijital karar alma süreçleri bulunabilmektedir. Yönetim faaliyetlerinin esas alındığı hukukî kurallardan kaçınmak amacıyla bu faaliyetlerin yerinin kolaylıkla değiştirilmesi mümkündür. Bu bakımdan uzaktan çalışma, bulut tabanlı yönetim sistemleri ve çevrimiçi toplantılar nedeniyle yönetim faaliyetinin coğrafi bir yere bağlanması güçleşmiştir.

e. Kuruluş Yeri Sistemi

Kuruluş yeri sisteminin³⁹ arkasındaki temel düşünce, bir ticaret şirketinin hukuk düzeninde geçerli bir varlık kazanabilmesi için, mutlaka belirli bir devletin koyduğu kurallara göre kurulmuş olması zorunluluğudur⁴⁰. Başka bir ifadeyle, şirketin hukuken tanınabilir bir kişi hâline gelmesi, onu doğuran hukuk düzeninin belirlediği kurallar bütününe bağlıdır⁴¹. Bu anlayışa göre, bir ticaret şirketi hangi ülke hukukuna göre kurulmuş ve tüzel kişilik kazanmışsa, o ülkenin tâbiyetini taşır⁴². Şirketin hukukî varlığı, kurulduğu ülkenin tanıma ve kayıt sistemine bağlıdır⁴³. Bu sistemin sözleşmenin kurulduğu yer hukuku (*lex loci contractus*) prensibine dayandığı belirtilmektedir⁴⁴.

Kuruluş yeri sisteminde esas alınan kriter şirketin kurulduğu yerdir⁴⁵. Bu yer, çoğu zaman şirketin kuruluş belgelerinin onaylandığı, yetkili makamlarca tutulan ticaret siciline tescil edildiği ülke olarak anlaşılır⁴⁶. Şirketin idare merkezinin sonradan farklı bir ülkeye taşınması, onun tabi olduğu hukuk düzenini deغيş-

³⁷ Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 460.

³⁸ Örneğin, Almanya’da faaliyet gösteren bir yazılım şirketinin tüm yönetim kadrosu, karar alma süreçleri ve idarî faaliyetleri Berlin’de yürütülmekte olduğu, ancak şirket, vergi avantajı nedeniyle hukuken Hollanda’da tescil edildiği varsayımında şirketin “fiili yönetim merkezi” Almanya’da olduğundan, bu şirket Alman hukukuna tabi kabul edilmesi gerekmektedir.

³⁹ Fransız Hukukunda bu sistem “*siège statutaire*” yani yasal merkez sistemi olarak adlandırılırken; Alman Hukukunda ise “*Gründungstheorie*” yani kuruluş sistemi olarak adlandırıldığını görmekteyiz. Bkz. Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 459.

⁴⁰ Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 459.

⁴¹ Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 459.

⁴² Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 218.

⁴³ Örneğin, bir girişimci, şirketini *Delaware* eyaleti mevzuatına göre kurmuş ve tescil ettirmiş, şirketin faaliyetlerinin büyük bölümü Almanya’da yürütüldüğü varsayımında, kuruluş yeri sistemine göre şirket ABD hukukuna (*Delaware Eyalet Hukukuna*) tâbi kabul edilir. Çünkü tüzel kişilik statüsünü kazandığı yer burasıdır.

⁴⁴ O. F. Berkî, *Devletler Hususî Hukuku*, C. I, 4. Bası (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1961), 135.

⁴⁵ Birsen, *Devletler Hususî Hukuku*, 88; Göşer, *Türk Tâbiyet Hukuku*, 205; Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 218; Kaya, “Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar,” 68.

⁴⁶ Günümüzde bu sistem, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, İrlanda, İsviçre, Danimarka ve Hollanda gibi pek çok ülke tarafından benimsenmektedir. Bkz. Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 459.

tirmez⁴⁷. Zira bu sisteme göre, şirketin hukukî kimliği kuruluş anında belirlenir ve bu kimlik, daha sonra yönetim merkezinin taşınması veya faaliyetlerin başka bir ülkede yürütülmesiyle değişikliğe uğramaz. Bu yönüyle kuruluş yeri sistemi, hukukî öngörülebilirlik ve belirlilik açısından önemli avantajlar sunar. Şirketin hangi ülkenin tâbiyetinde olacağı, kuruluş anından itibaren açıkça bellidir; bu durum hem yatırımcılar hem idare bakımından hukukî güvenlik sağlar⁴⁸. Ayrıca sistem, şirketlerin farklı ülke hukukları arasında serbestçe hareket edebilmesine imkân tanıyarak milletlerarası düzeyde kurumsal esneklik ve hareketlilik yaratır⁴⁹. Bu nedenle sistem, özellikle Anglo-Amerikan hukuk sistemi içinde yaygın biçimde kabul görmüştür⁵⁰.

Kuruluş yeri sistemi, şirketin hangi devletin tâbiyetinde olacağı konusunda kurucuların tercihiine ağırlık tanınması ve uygulanmasının oldukça kolay olması nedeniyle öğretide önemli ölçüde kabul görmüştür⁵¹. Bununla birlikte, sistemin bu esnek yapısının bazı sakıncaları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Nitekim bu sistem uyarınca, şirket ile tabi olduğu devlet arasında gerçek ve ekonomik bir bağ aramadığından bu durum kötüye kullanılabilir⁵². Gerçekten de sistemin yalnızca kuruluşla ilişkin biçimsel unsurlara dayanması, eleştirilerin odağını oluşturmaktadır⁵³. Çünkü bu model, şirketin ekonomik faaliyetlerini fiilen yürüttüğü ülkeden tamamen farklı bir devletin hukukundan yararlanmasına kapı aralamakta, düşük vergi yükümlülükleri, asgarî sermaye zorunluluğunun bulunmaması veya milletlerarası anlaşmaların sağladığı birtakım avantajlardan yararlanmak amacıyla “sırf menfaat teminine yönelik” şirket kurulumlarına zemin hazırlamaktadır⁵⁴. Yatırımcılar, daha esnek denetim mekanizmalarına, dü-

⁴⁷ Zira, şirketin kayıtlı merkezi kuruluş devletinde kalmaya devam ettiği sürece, şirketin tâbi olduğu hukuk da o devletin hukukudur. Başka bir deyişle, merkez nakli gerçekleşmediği müddetçe şirket, kuruluş anında bağlı olduğu hukuk düzenine tabi olmaya devam eder. Bkz. Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 459.

⁴⁸ Büşra Beydüz ve Bülent Algan, “Ulusötesi Şirketlerin Sınırlanması İnsan Hakları İhlalleri: Menşei Devlet Düzenlemeleri,” İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (İNÜHFD) 15, S.2 (2024): 293-308, 296.

⁴⁹ Panayi, “Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes,” 460-461.

⁵⁰ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 218.

⁵¹ Bu konuda Bkz. Kaya, “Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar,” 68.

⁵² Aynı görüş için bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 218. Nitekim Fransa ve Almanya'nın bu sisteme ilişkin uygulamayı terk ettiği belirtilmektedir. Konu hakkında bkz. Williams ve Chrussachi, “The Nationality of Corporations,” 334.

⁵³ Doktrinde eleştirildiğine dair Bkz. Kaya, “Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar,” 68.

⁵⁴ Bu tür durumlarda şirketler, fiilen faaliyet yürütmedikleri ülkelerde yalnızca “posta kutusu” veya “kâğıt üzerinde” bir varlık olarak faaliyetlerini sürdürür. Bu olgu, milletlerarası özel hukuk literatüründe “letterbox company” veya “forum shopping” olarak anılmaktadır. Bkz. Thomas Hastings ve Jan Cremers. “Developing an Approach for Tackling Letterbox Companies.” *Seminar of the European Platform Tackling Undeclared Work: How to Identify and Tackle Fraudulent Letterbox Companies*. European Commission, 2017, 2.

şük vergilendirme oranlarına veya elverişli ticaret mevzuatına sahip devletlerin tâbiyetini elde etmek amacıyla şirketlerini o ülkelerde kurabilmektedir⁵⁵.

Günümüzde şirketlerin ve karmaşık şirketler topluluklarının artması, bu sistemin sakıncalarını kanaatimizce daha görünür hâle getirmiştir⁵⁶. Modern ekonomik yapı içerisinde faaliyetlerin farklı ülkelerde yürütüldüğü, yönetim merkezlerinin ise başka coğrafyalarda bulunduğu durumlarda, salt olarak kuruluş yeri ölçütüne dayanmak, şirketin tâbiyetinin tespitinde esas alınan hukuk arasında gerçek bir ilişki kurmak bakımından yeterli görülmemesi gerekmektedir⁵⁷. Sonuç itibarıyla kuruluş yeri sistemi önemli avantajlar sağlasa da bazen kötüye kullanıldığı da aşikârdır⁵⁸.

⁵⁵ Arjantin hukukunda yabancı şirketlerin ülkedeki faaliyetlerine ilişkin denetim mekanizmasının yetersiz kaldığı durumlar, uygulamada önemli belirsizliklerin ve kötüye kullanım risklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Zira pratikte, gerçekten milletlerarası ölçekte faaliyet gösteren ve Arjantin Cumhuriyeti'nde hukuka uygun biçimde yatırım yapmayı amaçlayan yabancı şirketler ile, yalnızca "yabancı şirket" görünümü altında Arjantin hukukundan kaçınmayı hedefleyen yapılar arasında ayırım yapmak giderek güçleşmiştir. Bu sorunu gidermek amacıyla, yabancı şirketlerin ülkedeki hukukî varlığını gerçekliğini ve şeffaflığını daha sıkı biçimde denetlemeyi hedefleyen *General Resolution 7/2005* yürürlüğe konulmuştur. Düzenleme, şirketlerin yurtdışında fiilen faaliyet gösterip göstermediği, ana merkezlerinin gerçekte var olup olmadığı ve "yabancı şirket" statüsünün kötüye kullanılıp kullanılmadığına ilişkin ayrıntılı bir inceleme yükümlülüğü getirmiştir. Bkz. Daniel H. Dicasolo ve Jose Brian Schapira, "New Requirements Applicable to Argentine Branches of Foreign Companies and Foreign Shareholders/Partners of Argentine Entities," *Law & Business Review of the Americas* 13 (2007): 481, 482. Söz konusu düzenleme, *Inspección General de Justicia (IGJ) - Resolución General 1/201* ile yapılan değişiklikler sonucu daha da sıkılaştırılmış; özellikle iş birliğine kapalı veya düşük şeffaflığa sahip yargı alanlarında kurulan şirketlere yönelik kontrol mekanizması genişletilmiştir. Düzenlemenin İspanyolca metni için bkz. <https://www.boletinoficial.gob.ar/detalleAviso/primera/104348/20140410> (Erişim Tarihi: Kasım 27, 2025).

⁵⁶ Hiç şüphesiz bu konuyla ilgili en çarpıcı örnek, Avrupa Birliği Adalet Divanının *Centros Ltd. v. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen* kararıdır. Kararda Divan, bir üye devlet hukukuna göre usulüne uygun biçimde kurulmuş bir ticaret şirketinin, herhangi bir ek engel veya yeniden kuruluş zorunluluğuna tabi tutulmaksızın diğer üye devletlerde ekonomik faaliyette bulunabilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Böylelikle, Birlik vatandaşlarının daha elverişli düzenlemelere sahip bir üye devlet hukukuna göre şirket kurup, ardından faaliyetlerini başka bir ülkede yürütmelerinin önünde yerel makamlar tarafından çıkarılan engellerin hukuka aykırı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, kararın yarattığı sonuçlar doktrinde önemli tartışmalara yol açmıştır. Özellikle, şirketlerin yalnızca daha gevşek kurallar sunan hukuk sistemlerinde yararlanarak diğer ülkelerde fiilen faaliyet göstermelerinin, üye devletlerin şirketler hukuku alanındaki koruyucu düzenlemelerini etkisizleştirdiği ileri sürülmektedir. Bkz. Davor Babic ve Sinisa Petrovic, "Recognition of Foreign Companies in the European Union after the Ruling of the European Court of Justice in the Centros Case," *Zbornik PFZ* 52, S.2 (2002): 349-384, 350-351.

⁵⁷ Örneğin, şirketlerin, fiilî faaliyetlerini yürütmedikleri ülkelerde yalnızca hukukî ve ekonomik avantajlardan yararlanmak amacıyla kuruluş gerçekleştirdikleri görülmektedir. Örneğin, üretim ve satış faaliyetlerini Almanya, Fransa ve İtalya'da sürdüren bir Avrupa şirketinin, daha düşük vergi oranları nedeniyle Lüksemburg'da yalnızca sembolik bir adresle kurulması, milletlerarası hukukta letterbox company olarak nitelendirilmektedir. Benzer şekilde, yönetim merkezi ve operasyonları fiilen ABD'de bulunan bir teknoloji şirketinin, daha esnek düzenlemelerden faydalanmak amacıyla İrlanda'da kurulması ise forum shopping olgusuna örnek teşkil eder. Bu tür uygulamaların ortak özelliği, şirketlerin gerçek ekonomik faaliyetlerinden kopuk biçimde, salt hukukî avantaj sağlamak amacıyla belirli bir hukuk düzenine tabi görünmeleridir. Bu durum, kuruluş yeri esasının pratikte istismar edilmesine yol açmaktadır.

⁵⁸ Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın *Daily Mail* kararında, şirketin yönetim ve kontrol merkezini Birleşik Krallık statüsünü koruyarak Hollanda'ya taşımak istemesi, kuruluş devleti hukukunun sınırları açısından dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Mahkeme, taşınmanın tamamen vergi avantajı elde etme amacıyla gerçekleştirildiğini belirtmiş; bu tür merkez nakillerinde kuruluş devletinin onayının

Bu nedenle günümüzde birçok hukuk sistemi, kuruluş yeri esasını korusa dahi, taraf menfaatleri ve ekonomik faaliyet alanlarını da dikkate alan karma yaklaşımlar geliştirmeye yöneldiğini görmekteyiz⁵⁹. Konuya ilişkin olarak doktrinde bir görüş, şirket tâbiyetinin belirlenmesine ilişkin ölçütler arasında kuruluş yeri sistemi, fiilî idare merkezi sistemi ve kontrol sisteminin uzun süredir temel sistemler olarak kabul edildiğini ancak bu ölçütlerin, özellikle uluslararası şirket yapılanmalarının çoğalmasıyla birlikte, her zaman ekonomik gerçekliği tam olarak yansıtmadığı savunmaktadır⁶⁰. Bu görüş, klasik kurumsal yapı ile fiilî ekonomik örgütlenme arasındaki ayrışmaya dikkat çekerek hukukun “kurgusal tüzel kişiden ziyade ekonomik teşebbüsü esas alması gerektiğini” ileri sürmektedir.

2. Türk Hukukunda Şirketlerin Tâbiyetinin Belirlenmesi

Türk hukukunda şirketlerin tâbiyeti konusunda fiilî idare merkezi sistemi benimsenmektedir⁶¹. Her ne kadar mevzuatta bu sisteme doğrudan atıf yapan açık bir düzenleme bulunmasa da hem Türk Medenî Kanununun (TMK)⁶² tüzel kişiliklere ilişkin genel hükümleri hem TTK’da yer alan düzenlemeler, şirket tâbiyetinin belirlenmesinde idare merkezinin esas alınması gerektiğini ortaya koymaktadır⁶³. Ticaret şirketlerinin Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre kurulmuş olduğunun kabul edilmesi için bunların Türkiye’de merkezlerinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil edilmesi şarttır. Bu ise Türk hukukunda kabul edilen sistemin idare merkezi olduğunu göstermektedir⁶⁴. Bu bağlamda, Türk hukukunda şirketlerin tâbiyeti, tek bir yasal kaynaktan değil; farklı mevzuat hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden doğan bir sonuç olarak tespit edilmektedir⁶⁵. Nitekim 6103 sayılı Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanu-

aranmasının, yerleşme özgürlüğüne aykırı olmadığı sonucuna varmıştır. Bkz. *Court of Justice of the European Communities (ECJ), Case 81/87, The Queen v H.M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust Plc.*

⁵⁹ Bkz. İsviçre Federal Mahkemesi’nin 14 Mart 2018 tarihli ve 4A_417/2017 sayılı kararı. Söz konusu karar, İsviçre yargı sistemi bakımından forum shopping olgusuna yeni bir imkân alanı yaratmıştır. Uluslararası nitelikte bir uyumsuzlukta, taraflardan biri davanın kendi menfaatlerine uygun olmayan bir mahkeme önünde görülmesi riskini bertaraf etmek amacıyla İsviçre mahkemeleri nezdinde menfi tespit davası açabilmektedir. Bu yolla taraf, ileride başka bir ülkede dava açılmasının önüne geçmekte ve uyumsuzluğun İsviçre mahkemeleri önünde görülmesini fiilen güvence altına almaktadır.

⁶⁰ Heinrich Kronstein, “The Nationality of International Enterprises,” *Columbia Law Review* 52, S.8 (1952): 983-1002, 986-987.

⁶¹ Musa Aygül, *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti* (Ankara: Seçkin, 2007), 37; Kaya, “Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar,” 71.

⁶² RG: 08.12.2001-24607. Bundan sonra TMK olarak anılacaktır.

⁶³ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 220. Örneğin Anayasanın 69. maddesinin 9. fıkrası uyarınca, “Yabancı devletlerden, milletlerarası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır”. Bu bakımdan tüzel kişilerin tâbiyetinin bulunduğu konusunda bir duraksama bulunmamaktadır.

⁶⁴ Arat, *Türk Ticaret Şirketlerinin Tâbiyeti*, 160 vd.

⁶⁵ Güngör, *Tâbiyet Hukuku*, 229; Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 220.

nun⁶⁶ 12. maddesi, idare merkezi sisteminin benimsendiğini gösteren düzenleme niteliğindedir⁶⁷. Anılan hükümde, bir şirketin idare merkezinin başka bir ülkeye taşınması durumunda, tüzel kişiliğin sona ermeden ticaret sicilinden terkin edileceği belirtilmiştir. Bu hüküm, şirketin varlığını sürdürmesine rağmen artık Türk tâbiyetinde olmaktan çıkacağını ifade eder. Dolayısıyla, idare merkezinin Türkiye dışına taşınması, şirketin Türk tâbiyetini kaybetmesi anlamına gelir⁶⁸. Bu normatif yaklaşım, Türk hukukunda şirketlerin tâbiyetinin coğrafi bir unsura, yani idare merkezinin bulunduğu yere bağlı olarak kurulduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan TTK hükümleri değerlendirildiğinde, Türk hukukunda ticaret şirketlerinin tabiiyetinin belirlenmesinde idare merkezi görüşünü benimsendiği ortaya çıkmaktadır. TTK nezdinde, ticaret şirketlerinin tüzel kişilik kazanabilmesi için ticaret siciline tescil zorunludur; başka bir ifadeyle tescil, şirketin kuruluşunun ve hukukî varlık kazanmasının ön koşulunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, şirket tabiiyetinin tespitinde yalnızca tescilin yapılmış olması yeterli olmayıp, tescilin yapıldığı yer de belirleyici nitelik taşır. Nitekim TTK, şirket merkezinin şirket sözleşmesinde veya esas sözleşmede açıkça gösterilmesini zorunlu kılmakta ve tescilin, şirket merkezinin bulunduğu yer ticaret sicilinde yapılacağını öngörmektedir. Burada sözü edilen merkez kavramı, şekli veya sözleşmede belirtilen merkezden ziyade, şirketin fiilî idare merkezini ifade eder. Bu nedenle, fiilî idare merkezi Türkiye’de bulunmayan bir şirketin Türk ticaret siciline tescili mümkün değildir. Zira sicil müdürü, şirketin gerçek idare merkezinin Türkiye’de bulunup bulunmadığını re’sen dikkate almakla yükümlüdür. Şirketin fiilî idare merkezi yurt dışında olmasına rağmen Türkiye’de yalnızca farazi nitelikte bir merkez gösterilerek yapılan tescil başvuruları, bu sebeple sicil müdürlüğü tarafından reddedilecektir.

II. YABANCI ŞİRKETLERİN TÜRKİYE’DE ŞUBE AÇMASI MESELESİ

A. MERKEZ VE ŞUBE KAVRAMLARI

Günümüzde yatırımcılar, faaliyet alanlarını büyütme, sermayelerini daha etkin kullanmak ve pazardaki rekabet güçlerini artırmak amacıyla, mevcut işletme yapılarının dışında yeni ekonomik birimler oluşturma eğilimindedir⁶⁹. Bu durum, ticarî işletme sahibi olan tacirin, esas işletmesinden bağımsız olmamakla

⁶⁶ RG: 14.02.2011-27846. Bundan Sonra TTKYUK olarak anılacaktır.

⁶⁷ Musa Aygül, Yabancı Şirketlerin Türkiye’de Şube Açması. 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Diyarbakır, 25-26 Temmuz 2020, 11. s. 14: https://www.researchgate.net/profile/Harun-Kaptaner/publication/363417741_GOVERNANCE_PRACTICE_IN_REGIONAL_DEVELOPMENT_DEVELOPMENT_BOARDS/links/631b8e9d70cc936cd3f63230/GOVERNANCE-PRACTICE-IN-REGIONAL-DEVELOPMENT-DEVELOPMENT-BOARDS.pdf (Erişim Tarihi: Ekim 26, 2025).

⁶⁸ Şirketlerin merkez değişikliği konusunda bkz. İrge Erdoğan, “*Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk*,” 18.

⁶⁹ Hamilton, W. F. “Recognition of Foreign Companies.” *Journal of the Society of Comparative Legislation* 8, Part 1 (1907): 129-134, 9.

birlikte, aynı ticarî konularda faaliyet gösterebilen ek birim veya yan kuruluşlar kurmasını gündeme getirmektedir⁷⁰. Söz konusu yapılanmalar, ticarî organizasyonun genişlemesine katkı sağlarken, aynı zamanda işletmenin yapısal bütünlüğü içerisinde merkez ve şube ayrımını ortaya çıkarmaktadır⁷¹.

Ticarî yaşamda bu iki kavram, işletmenin organizasyon yapısını, hukukî sorumluluk alanını ve idarî işleyişini anlamak açısından son derece önemlidir. Zira bir ticarî işletmenin merkezi, işletmenin yönetim, planlama ve karar alma süreçlerinin yürütüldüğü esas yeri ifade ederken⁷² şube, merkezden bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip olmamakla birlikte, aynı ticarî unvan altında faaliyet gösteren ve belirli bir coğrafi bölgede sürekli nitelikte ticarî işlemler yürüten bir alt birimdir⁷³. Dolayısıyla, bu iki kavram arasındaki farkların irdelenmesi ve tespit edilebilmesi gerek ticarî işletmenin kapsamının gerekse hukukî niteliğinin doğru biçimde belirlenebilmesi için elzem niteliktedir.

1. Merkez Kavramı

Merkez kavramına ilişkin Türk Ticaret Kanununda (TTK)⁷⁴ herhangi bir özel tanıma yer verilmediğini görmekteyiz. Doktrinde, şirket merkezi; şirket faaliyetlerinin sevk ve idaresinin yürütüldüğü, karar alma süreçlerinin yoğunlaştığı ve hukukî ile idarî işlemlerin fiilen koordine edildiği yer olarak kabul edilmektedir⁷⁵. Bu bağlamda, merkezin yalnızca şekli bir adresi değil, şirketin gerçek yönetim odağını ifade ettiğini söylemek mümkündür⁷⁶.

Bir tacirin birden fazla ticarî işletmeye sahip olması durumunda, her işletme kendi faaliyet alanı bakımından ayrı bir yönetim merkezine sahip olur⁷⁷. Gerçekten de TTK'nın 40/1 maddesinin "*Her tacir, ticarî işletmenin açıldığı günden itibaren on beş gün içinde, ticarî işletmesini ve seçtiği ticaret unvanını, işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan ettirir. Gerçek kişi tacir ile tüzel kişi tacir adına imzaya yetkili olanların imzaları, kamu kurum ve kuruluşlarınca veri tabanlarında tutulan imza verilerinden elektronik ortamda temin edilerek merkezi ortak veri tabanındaki sicil dosyasına kaydedilir. Kamu kurum*

⁷⁰ Bozer Ali ve Göle Celal, *Ticarî İşletme Hukuku* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2021), 16-17.

⁷¹ Bozer ve Göle, *Ticarî İşletme Hukuku*, 17.

⁷² Şener Hami Oruç, *Ticarî İşletme Hukuku*, 2. Baskı (Ankara: Seçkin 2020), 10.

⁷³ Şener, *Ticarî İşletme Hukuku*, 13-14, bu hususta ilgili açıklamalara çalışmamızın devamında detaylı olarak yer verilecektir.

⁷⁴ RG: 14.02.2011-27846. Bundan sonra, TTK olarak anılacaktır.

⁷⁵ Arkan Sabih, *Ticarî İşletme Hukuku* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2018), 34-35.

⁷⁶ Bir işletmenin üretim faaliyetini Gebze'de yürütmesi, ancak yönetim ve karar alma organlarının İstanbul'da bulunması hâlinde, işletmenin merkezi İstanbul olarak kabul edilmelidir. Zira burada belirleyici olan, işletmenin fiilen üretim yaptığı yer değil, yönetsel kararların alındığı ve ticarî iradenin olduğu yerdir. Bkz. Bozkurt Tamer, *Ticaret Hukuku* (Ankara: Seçkin 2023), 5.

⁷⁷ Yüce, *Ticarî İşletme Hukuku*, 33.

ve kuruluşlarının veri tabanlarında imza kaydının bulunmaması hâlinde, imzaya yetkili kişilerin imza beyanlarının ticaret sicili müdürlüğüne verilmesinin usul ve esasları ile bu maddenin uygulanmasına ilişkin diğer usul ve esaslar Ticaret Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ile belirlenir. Merkezi Türkiye'de bulunan ticarî işletmelerin şubeleri de buldukları yerin ticaret siciline tescil ve ilan olunur. Ticaret unvanına ve imza örneklerine ilişkin birinci ve ikinci fıkra hükümleri bu işletmelere de uygulanır. Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça merkezin bağlı olduğu sicile geçirilen kayıtlar şubenin bağlı bulunduğu sicile de tescil olunur. Ancak, bu hususta şubenin bulunduğu yer sicil müdürlüğüünün ayrı bir inceleme zorunluluğu yoktur. Merkezleri Türkiye dışında bulunan ticarî işletmelerin Türkiye'deki şubeleri, kendi ülkelerinin kanunlarının ticaret unvanına ilişkin hükümleri saklı kalmak şartıyla, yerli ticarî işletmeler gibi tescil olunur. Bu şubeler için yerleşim yeri Türkiye'de bulunan tam yetkili bir ticarî mümessil atanır. Ticarî işletmenin birden çok şubesi varsa, ilk şubenin tescilinden sonra açılacak şubeler yerli ticarî işletmelerin şubeleri gibi tescil olunur." şeklinde kaleme alındığı görülmektedir. Bu durum, ticarî organizasyonun idarî işleyişinde paralellik arz eder; zira her işletmenin faaliyet konusu, yönetim ağı ve coğrafi konumu birbirinden farklılık gösterebilmektedir⁷⁸. Öte yandan, ticarî işletmenin merkezinin varlığı, tüm işlemlerin fiilen bu merkezde yürütülmesini zorunlu kılmaz⁷⁹. Yönetim merkezi, işletme politikalarının ve karar süreçlerinin belirlendiği yer olmakla birlikte, işletme konusuna ilişkin hukukî veya fiili işlemler başka yerlerde gerçekleştirilebilir. Başka bir deyişle, merkez, işletmenin yönetim fonksiyonunu temsil eden bir kavramdır; ticarî faaliyetlerin tamamının fiziksel olarak burada icra edilmesi gerekmez⁸⁰.

2. Şube Kavramı

Uygulamada sıklıkla kullanılan ticarî yaşam açısından büyük önem taşıyan şube kavramının tanımına TTK'da açıkça yer verilmemiş, ancak Ticaret Sicili Yönetmeliğinde (TSY)⁸¹ 118. maddesinde, "Bir ticarî işletmeye bağlı olup isterse merkezinin bulunduğu sicil çevresi içerisinde isterse başka bir sicil çevresi içinde olsun, bağımsız sermayesi veya muhasebesi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın kendi başına sınıai veya ticarî faaliyetin yürütüldüğü yerler ve satış

⁷⁸ Örneğin, sanayi nezdinde iş yapan bir tacirinin İstanbul'da ana üretim tesisini buldururken, aynı zamanda İzmir'de deniz taşımacılığı alanında faaliyet gösteren bir işletmeye, Ankara'da ise makine yedek parça satışı yapan başka bir ticarî işletmeye sahip olması mümkündür. Her bir işletme, farklı faaliyet konularına ve farklı yönetim yapılarına sahip olacağından, bunların ayrı merkezlere sahip olması hem pratik hem de hukuken doğal bir sonuçtur.

⁷⁹ Örneğin, merkezi İstanbul'da bulunan bir ihracat firması, satış ve pazarlama faaliyetlerini Dubai'deki temsilciliği aracılığıyla yürütebilir. Benzer şekilde, merkezi Almanya'da olan bir otomotiv şirketi, üretim tesislerini Türkiye'de, müşteri hizmetleri merkezini ise Hindistan'da buldurabilir.

⁸⁰ Yasan Mustafa, *Ticarî İşletme Hukuku* (Ankara: Seçkin, 2021), 47-48.

⁸¹ RG: 27.01.2013-28541. Bundan sonra TSY olarak anılacaktır.

mağazaları şubedir. Merkezi Türkiye’de bulunan ticarî işletmelerin şubeleri ve unvanları merkeze gönderme yapılarak, buldukları yerin müdürlüğüne tescil olunur” şeklinde düzenlenmiştir⁸².

Şube kavramına ilişkin bir diğer tanım, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanununda (TOBBK)⁸³ yer almaktadır. TOBBK’nın 9. maddesinin 2. fıkrası, “Bir merkeze bağlı olduğu halde ister merkezin bulunduğu odanın ister başka odanın çalışma alanı içinde olan müstakil sermayesi ve müstakil muhasebesi bulunan ve/veya muhasebesi merkezde tutulduğu ve müstakil sermayesi bulunmadığı halde kendi başına sınaî faaliyet ve ticarî muamele yapan yerler ve satış mağazaları bu Kanunun uygulanması bakımından şube sayılır” şeklinde TSY ile paralel bir düzenleme kabul edilmiştir.

Bu tanımlardan hareketle, şubeyi merkeze bağlı olmakla birlikte işlevsel anlamda bağımsız faaliyet yürüten bir birim⁸⁴ olarak görmek mümkündür⁸⁵. Dolayısıyla, şubenin varlığı, merkez işletmeden ayrı bir tüzel kişilik yaratmamakta⁸⁶;

⁸² Hukukumuzda benzer bir yaklaşımı Belçika’da görmekteyiz. 23 Mart 2019 tarihli Şirketler ve Dernekler Kanunu (*Code des sociétés et des associations MB 4 Nisan 2019, No. 2019A40586, Dossier No: 2019-03-23/09*) “şube” kavramına ilişkin açık bir yasal tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle kavramın içeriği, büyük ölçüde doktrin ve yargı kararları aracılığıyla şekillenmiştir. Nitekim bu konuda belirleyici nitelikteki içtihat, 1941 tarihli *Cour de Cassation* kararında ortaya konmuştur. Söz konusu kararda mahkeme, bir yabancı şirketin Belçika’da şube olarak kabul edilebilmesi için şu kriterleri aramıştır: Şirketin Belçika topraklarında belirli bir işyeri veya yerleşik bir mekâna sahip olması; Şirket adına işlem yapma yetkisine sahip bir temsilcinin varlığı ve bu faaliyetlerin Belçika’da düzenli biçimde yürütülmesi. Mahkeme, özellikle temsil yetkisi unsuruna vurgu yaparak, yalnızca yurt dışındaki merkezle bağlantı kurmaya yarayan bir aracının bulunmasının, Belçika’da şube teşkil etmek için yeterli olmayacağını açıkça belirtmiştir. Bu doğrultuda, Belçika hukukunda şubenin varlığı, yalnızca işletmenin coğrafi varlığına değil, aynı zamanda faaliyetlerin sürekliliği ve temsil yetkisinin yoğunluğu gibi unsurların bir arada gerçekleşmesine bağlıdır. Bkz. Jean Gabriel, “Branches of Foreign Companies in Belgium,” *International Business Law Journal* 1986, S.8 (1986): 799-808, 801.

⁸³ RG: 01.06.2004-25479. Bundan sonra TOBBK olarak anılacaktır.

⁸⁴ Avrupa’daki bazı ülke uygulamalarına bakıldığında, Belçika hukukunun yabancı şirket şubelerine ilişkin yaklaşımının özellikle “faaliyetin somut olarak yürütüldüğü yer” kriterine dayandığı görülmektedir. Belçika uygulamasına göre, bir yabancı şirketin ülkede şube olarak nitelendirilebilmesi için, şirketin ticarî faaliyetlerinin Belçika sınırları içinde belirli bir fiziksel mekânda örgütlenmiş ve somutlaşmış olması gerekir. Bu mekân çoğu zaman şirketin faaliyetine tahsis edilmiş taşınmaz bir yer üzerinden tanımlanmaktadır ve söz konusu yerin, ana şirket açısından işlevsel bir operasyon merkezi niteliği taşıması zorunlu görülür. Belçika içtihatları, bu kriterin nasıl uygulanması gerektiğini açıklığa kavuşturan çeşitli kararlar içermektedir. Nitekim 16 Mart 1967 tarihli Brüksel Asliye Hukuk Mahkemesi kararı, bu yaklaşımın tipik bir örneğini oluşturur. Mahkeme, yabancı bir şirketin kuruluşuna ilişkin iş ve işlemlerin başka bir şirkete ait işyerinde yürütülmesi durumunda, bu yerin bağımsız bir şube olarak nitelendirilemeyeceğine hükmetmiştir. Karara göre, bir üçüncü kişinin işyerinin kullanılması, faaliyetin yabancı şirket tarafından “kendi adına ve kendi örgütsel yapısıyla” yürütüldüğünü göstermediğinden, şube için aranan yerleşiklik ve organizasyon unsurları gerçekleşmiş sayılmaz. Bkz. Gabriel, “Branches of Foreign Companies in Belgium,” 801.

⁸⁵ R. Poroy ve H. Yasaman, *Ticarî İşletme Hukuku* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2006), 44-45.; Szymanska, Joanna Katarzyna. “Legal Characteristic of Foreign Entrepreneurs’ Branches.” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 64, S.2 (2002): 35-52, 37.

⁸⁶ Benzer bir düzenlemenin Polonya Hukukunda da yer aldığını görmekteyiz. Zira şube, girişimcinin ticarî faaliyetinin örgütsel olarak -ancak hukuken değil- ayrılmış bir parçası olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Szymanska, *Legal Characteristic of Foreign Entrepreneurs’ Branches*, 37.

ancak ekonomik anlamda merkez adına işlem yapabilen, belirli bir coğrafi bölgede sürekli nitelikte ticarî faaliyet gerçekleştiren bir yapıyı ifade etmektedir⁸⁷.

B. YABANCI BİR ŞİRKETİN TÜRKİYE'DE ŞUBE AÇMASININ AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

1. Avantajları

Şubeler, hukuken merkeze bağlı birimler olup ayrı bir tüzel kişilik oluşturmaz. Bu niteliğin doğal sonucu olarak, yabancı bir şirket Türkiye'de faaliyet göstermek için yeni bir şirket kuruluşunda olduğu gibi sermaye tahsisi, kuruluş sözleşmesinin hazırlanması, kurucu beyan ve imzaların tamamlanması ya da kapsamlı tescil-tescil sonrası işlemlerle uğraşmak zorunda kalmaz. Böylelikle şube, klasik şirket kuruluş aşamalarında görülen bürokratik gecikmeler olmaksızın kısa sürede faaliyete geçebilme avantajına sahiptir. Ayrıca, anonim veya limited şirket kuruluşunda zorunlu olan malî yükümlülükler şube yapılanmasında büyük ölçüde söz konusu olmadığından, başlangıç maliyetleri oldukça düşüktür⁸⁸. Sermaye taahhüdü veya asgarî sermaye şartının bulunmayışı, şubenin ekonomik açıdan daha az kaynakla örgütlenebilmesine olanak tanır. Finansal işlemlerin önemli bir kısmının merkez tarafından belirlenen muhasebe ve raporlama sistemine entegre biçimde yürütülmesi de özellikle milletlerarası şirketlerin maliyetlerini optimize etmelerine katkı sağlayan bir başka pratik kolaylıktır.

Merkeze bağlı bir yapı olması, şubenin yönetim ve gözetim mekanizmalarının da ana şirket tarafından planlanmasını mümkün kılar. Bu durum, şirketin dünya genelindeki faaliyetlerinde tutarlılık ve koordinasyon sağlaması bakımından kritik bir rol oynar. Risk yönetimi politikalarının, uyum süreçlerinin ve iç denetim mekanizmalarının merkezde oluşturulup tüm şubelere yeknesak şekilde uygulanabilmesi, çok uluslu şirketlerin kurumsal yapılarında istikrar ve disiplin yaratır. Milletlerarası arenada tanınırlığı yüksek şirketler açısından ise, şubenin faaliyet göstermesi marka değerinin ve kurumsal itibarın yerel pazara doğrudan aktarılması anlamına gelir. Böylece yabancı şirket, yeni bir tüzel kişilik kurmaksızın girmiş olduğu yeni pazarda daha hızlı güven tesis edebilir ve rekabet üstünlüğü elde edebilir⁸⁹.

⁸⁷ Yüce, *Ticarî İşletme Hukuku*, 34.

⁸⁸ Sorensen, *Branches of Companies in the EU*, 5.

⁸⁹ Bu noktada, Tayland örneğine değinilebilir. Tayland'da yabancı sermayenin piyasaya girişinin en belirgin etkilerinden biri, yerel işletmeler üzerindeki rekabet baskısında görülmektedir. Özellikle iş planlaması yeterince gelişmemiş, sermaye yapısı zayıf, finansal yönetim kapasitesi sınırlı ve değişken piyasa koşullarına uyum sağlama becerisi düşük olan küçük ölçekli Taylandlı işletmeler bu rekabet ortamından olumsuz şekilde etkilenmektedir. Yabancı şirketlerin sahip olduğu teknoloji, sermaye gücü ve kurumsal yönetim avantajları karşısında rekabet edemeyen bazı yerel işletmeler, faaliyetlerini sürdüremez hâle gelmiş ve hatta kapanma yoluna gitmek durumunda kalmıştır: K. Pintusornsrı, "Legal Problems and Barriers for Foreigners' Business Operations and Residency in Thailand," *The Journal of Pacific Institute of Management Science (Humanities and*

Son olarak, şube yapılanması genellikle merkezin faaliyet alanıyla bağlantılı olmakla birlikte, temsil yetkisinin kapsamı sayesinde yerel ihtiyaçlara göre daha çabuk uyarlanabilir bir esneklik sunar. Teknik hizmet, satış sonrası destek, pazarlama, temsilcilik veya operasyonel destek gibi faaliyetlerde şubenin çeviklik göstermesi mümkündür. Bu yönüyle şube, hem pazar dinamiklerine hızlı tepki verebilmek hem de merkezin stratejik hedefleri doğrultusunda Türkiye’de faaliyet çeşitlendirmek isteyen şirketler açısından işlevsel bir örgütlenme modelidir.

2. Dezavantajları

Şubenin Türkiye’de yürüttüğü tüm faaliyetlerin hukukî sonuçları doğrudan ana şirkete yüklenmektedir. Bu nedenle, şube aracılığıyla yapılan sözleşmeler, üçüncü kişilere karşı üstlenilen borçlar, vergi yükümlülükleri veya doğabilecek tazminat sorumlulukları, ayrılmış bir malvarlığı bulunmadığından merkeze izafe edilir. Bu yapı, özellikle risk yoğunluğu yüksek olan finans, sigorta, enerji ya da telekomünikasyon gibi sektörlerde faaliyette bulunan yabancı şirketler bakımından ciddi bir dezavantaj yaratabilir. Zira bazı alanlarda yabancı yatırımcıların taşınmaz mal edinimi, lisans alımı ya da mülkiyet hakkı gibi konularda kısıtlamalara tâbi olması, şubenin hareket alanını daraltmakta ve yatırım plânlanmasında belirsizliklere yol açabilmektedir.

Bunun yanı sıra, çok uluslu şirketlerin genel eğilimi, yurtdışındaki faaliyetlerini yönetirken kendi ülke vatandaşlarını üst düzey pozisyonlarda istihdam etmeleridir. Şirket kültürüne hakimiyet, dil birliği, merkez prosedürlerinin bilinmesi ve şirket içi deneyim gibi nedenlerle yabancı yöneticiler tercih edilmektedir⁹⁰. Bu bağlamda, şubelerinde üst düzey yöneticilik pozisyonları ya da diğer boş kadrolar için çoğu zaman kendi ülke vatandaşlarını tercih etme eğiliminde olabilmektedir. Türkiye bakımından doğrudan bir yasal yasak olmamakla birlikte, bu tür uygulamaların iş hukuku ve eşitlik ilkesi çerçevesinde tartışma yaratma potansiyeli bulunduğunu belirtmek gerekir⁹¹. Nitekim şubelerin özellikle kilit pozisyonları kendi ülke vatandaşlarıyla doldurma eğilimi, yerel işgücü piyasasında rekabeti sınırlandırabileceği ve insan kaynakları uygulamalarında uyumsuzluk riskini artırabileceği aşikardır.

Social Science) 8, S.2 (2022): 291-301, 293-294. Öte yandan Tayland Hukukuna baktığımızda, yabancıların yalnızca belirli sektörlerde faaliyet göstermesine izin verilmekte olduğunu görmekteyiz. Özellikle doğal kaynak kullanımına ilişkin faaliyetler, arazi mülkiyeti ve toplum üzerinde geniş etkisi olan medya sektörü yabancıların erişimine sınırlı alanlardır. Bu bağlamda faaliyet çeşitliliği avantajının kaybolacağı aşikardır: Pintusornsri, "Legal Problems and Barriers...", 293-294.

⁹⁰ G. D. Silver, "Friendship, Commerce and Navigation Treaties and United States Discrimination Law: The Right of Branches of Foreign Companies to Hire Executives of Their Choice," *Fordham Law Review* 57 (1988): 765-766.

⁹¹ Bu politika, Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyet gösteren yabancı şirketlere karşı, Amerikan çalışanlar tarafından açılan ve Amerika Birleşik Devletleri hukukunu ihlâl eden ayrımcılık iddialarını içeren çeşitli davalara yol açmıştır. Bkz. Silver, "Friendship, Commerce and Navigation Treaties...", 765-766.

C. TÜRKİYE’DE YABANCI ŞİRKETLERİN ŞUBE AÇMA USUL VE ESASLARI

Yabancı bir ticaret şirketinin Türkiye’de şube açabilmesi, hem kendi kuruluş ülkesinin hukuk düzeninden kaynaklanan koşulların hem Türk hukukunun öngördüğü şekli ve maddi şartların birlikte yerine getirilmesine bağlıdır. Bu nedenle şube açma süreci, yalnızca bir tescil işlemi olmayıp; kuruluş yeri hukukunda aranan izin ve yeterliliklerin sağlandığının ispat edilmesi, TTK ile TSY’nin öngördüğü belgelerin eksiksiz şekilde sunulması, Türkiye’de faaliyeti yürütecek tam yetkili temsilcilerin belirlenmesi ve yabancı makamlarca düzenlenen belgelerin Türk hukukunda geçerli sayılabilmesi için gerekli tasdik işlemlerinin tamamlanması gibi bir dizi aşamayı içermektedir. Aşağıda, bu sürecin temel unsurlarını oluşturan şekli şartların yerine getirilmesi, ticaret siciline tescil zorunluluğu, tam yetkili temsilci tayini ve yabancı belgelerin tasdiki başlıkları ele alınacaktır.

1. Türk Hukukundaki Şekli Şartların Yerine Getirilmesi

Yabancı şirketlerin Türkiye’de şube açma usulü, TTKYUK 12/1 ile TSY’nin 122 ve 123. maddelerinde ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Anılan hükümler uyarınca, Türkiye’de şube açmak isteyen yabancı bir şirketinin, öncelikle merkezinin bulunduğu ülke hukukunda öngörülen kuruluş ve izin koşullarını yerine getirmiş olması gerekmektedir. Zira TTKYUK 12/1. maddesinde bu durum açıkça ifade edilmiştir. Bu maddeye göre “*Merkez işletmenin bulunduğu kaynak ülke hukukunun, işletmeler ile ticaret şirketlerinin türlerine göre, şubelerinin tescilinde aradığı şartların gerçekleşmiş olması gerekir*”.

TSY 122. maddesi, şube açılışında sunulması gereken belgeleri ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Buna göre, yabancı şirketlerin, kuruluş yeri hukukuna göre şube açma şartlarını yerine getirdiklerini gösteren belgeleri ve bunların Türkçe tercümelerini; bununla birlikte şirket merkezinin yetkili organı tarafından alınan şube açma kararını ve şubeyi temsil edecek tam yetkili kişinin tayinine ilişkin kararın aslı ile Türkçe çevirisini; nihayetinde, şirketin kuruluş ülkesinde halen faaliyette bulunduğunu ispat eden güncel ticaret sicili kayıtlarını ve esas sözleşmesinin onaylı örneğini, Türk ticaret siciline ibraz etmeleri gerekmektedir. Bu belgelerin eksiksiz biçimde sunulması, Türk hukukunun şeffaflık, denetim ve hukukî güvenlik ilkeleri açısından büyük önem taşır. Zira böylelikle Türkiye’de şube açan yabancı şirketlerin, hem kendi ülke hukuklarına uygun biçimde kuruldukları hem de Türk hukuk düzeni içinde meşru ve tanınan bir statü kazandıkları resmen tespit edilmektedir.

2. Ticaret Siciline Tescil Zorunluluğu

Yabancı bir şirkete ait Türkiye’deki şubenin, faaliyete başlamadan önce ticaret siciline tescil edilmesi zorunludur⁹². Bu zorunluluk, hem TTK’nın 40/4 maddesi kapsamında hem TSY 122. maddesinde açık biçimde düzenlenmiştir.

⁹² İrge Erdoğan, “Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk,” 20.

TTK'nın 40/4 maddesine göre, merkezleri Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye'de açtıkları şubelerin, ticaret unvanına ilişkin olarak kendi ülkelerinin hukukuna ait hükümler saklı kalmak kaydıyla, yerli ticari işletmeler gibi ticaret siciline tescil edileceği hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme ile yabancı şirket şubelerinin ticaret siciline kaydı bakımından, kural olarak yerli işletmelere uygulanan usulün esas alınacağı kabul edilmektedir. Ancak yabancı bir şirket tarafından Türkiye'de birden fazla şube açılması hâlinde, söz konusu hüküm yalnızca ilk şube bakımından uygulanır. İlk şubenin tescilini müteakip açılacak şubeler ise, yerli ticari işletmelerin şubelerine ilişkin hükümlere tâbi tutulmaktadır. Bu itibarla, yabancı bir şirketin Türkiye'de ikinci veya sonraki şubeleri açması durumunda, bu şubeler bakımından Türk bir şirketin şube açmasına ilişkin öngörülen usul ve esaslar uygulanacaktır⁹³. Paralel bir düzenlemenin TSY 122/2 maddesinde de yer aldığını görmekteyiz. Her ne kadar hem TTK'da hem TSY'de doğrudan ticarî işletme şubesi kavramı kullanılmış olsa da doktrinde ve uygulamada bu hükümlerin şirket şubeleri bakımından da kıyasen uygulanabileceği kabul edilmektedir. Çünkü şube kavramı hem bireysel işletmelerin hem de tüzel kişi ticaret şirketlerinin -özellikle sermaye şirketlerinin- ülke içinde veya dışında yürüttükleri faaliyetlerin coğrafi bir uzantısını ifade ettiğinden bahsetmiştik. Dolayısıyla, bir yabancı şirket Türkiye'de ikinci bir şube açmak istediğinde, artık yabancı şube statüsünde değil, Türkiye'de kurulu bir ticarî işletmenin şubesi gibi işlem görecektir. Bu durumda uygulanacak hükümler, TTK'da ticarî işletmelerin şube açmasına ilişkin hükümlerdir.

3. Tam Yetkili Temsilci Tayini

Yabancı bir şirketin Türkiye'de şube açabilmesi için yalnızca tescil veya belge ibrazı yeterli değildir; aynı zamanda şubeyi Türkiye'de temsil ve ilzam edecek kişilerin belirlenmesi ve bu kişilere ilişkin bilgilerin yetkili mercilere sunulması zorunludur⁹⁴. Bu temsilciler hem mahkemeler hem kamu ve özel kurumlar nezdinde şirket adına tüm işlemleri yapma yetkisine sahip olmalıdır.

⁹³ Musa Aygül, "Yabancı Şirketlerin Türkiye'de Şube Açması," 16.

⁹⁴ İtalyan hukukunda yabancı şirketlere ilişkin temel hüküm 1942 tarihli *Codice Civile* beşinci kitabında 2508 ilâ 2510 maddeleri arasında düzenlenmektedir. Hüküm Türk hukukuna paraleldir. Bu kapsamda, yabancı bir şirketin İtalya'da şube tesis etmesi hâlinde, şubenin tescilli, ana merkez belgelerinin ibrazı ve şubeyi temsil edecek kişilerin yetkilerinin ticaret siciline kaydedilmesi zorunludur. Yabancı şirket şubelerine yönelik bu yükümlülükleri düzenlerken, özellikle şubeyi yöneten veya temsil eden kişilerin sorumluluğu bakımından dikkat çekici bir hükme yer vermektedir. Buna göre, yabancı bir şirketin şubesini temsil eden kişiler, üçüncü kişilere karşı İtalyan şirket yöneticileriyle aynı hukukî sorumluluk rejimine tabidir. Dolayısıyla şirketin tüzel kişiliği ve tâbiyeti yabancı hukuk düzenine bağlı olsa dahi, şube yöneticileri İtalya'da faaliyet gösterdikleri ölçüde, yerli şirket yöneticileriyle aynı kapsamda sorumluluk taşır. Düzenleme 1894 tarihli mülga İtalyan Ticaret Kanunu'nun 230. maddesine benzerdir. Bkz. Malcolm McIlwraith, "Foreign Companies in Italy," *Law Quarterly Review* 10, S.2 (1894): 176-181, 177; *Codice Civile*. GU-RI Serie Generale, 21 aprile 1942, n. 98. Kanununun İtalyanca metni için bkz. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/16608> (Erişim Tarihi: Kasım 26, 2025).

TSY, bu konuda açık bir düzenleme öngörmüştür. TSY’ye göre, şube açma kararında Türkiye’deki şubeyi temsil edecek kişilerin kimlikleri, yetkileri ve adresleri açıkça belirtilmemişse, bu bilgileri içeren vekaletnamenin aslı ile Türkçe tercümesinin ibrazı zorunludur. Ayrıca, temsilcilerin TTK’nın 40. maddesi uyarınca düzenlenmiş imza beyannamelerini de tescil dosyasına eklemeleri gerekir. Bu düzenlemeler, temsil yetkisinin şeffaf biçimde belgelenmesi ve üçüncü kişilere karşı ispat kolaylığı sağlaması bakımından büyük önem taşır.

4. Tasdik

Türk hukukunda, başka devletlerin resmî makamları tarafından hazırlanmış belgelerin Türkiye’de de resmî belge niteliğiyle geçerli olabilmesi, bazı şekli doğrulama işlemlerinin yapılmasına bağlıdır. Yabancı bir makamın hazırladığı belge, doğrudan Türk hukukunda aynı değeri doğurmaz; belgenin geçerliliği, o belgenin yetkili merciler tarafından onaylanması, yani tasdik edilmesiyle mümkündür. Bu konuda temel dayanak, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK)⁹⁵ 224. maddesidir. Hükme göre, yabancı bir devletin yetkili organlarıncı düzenlenmiş bir belgenin Türkiye’de resmî belge olarak hüküm doğurabilmesi ya belgenin verildiği ülkenin yetkili makamınca ya da o ülkede görevli Türk konsoloslugu tarafından onaylanmasına bağlıdır. Aynı maddenin ikinci fıkrası, Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların bu konuda öncelikli uygulanacağını belirterek, milletlerarası iş birliği mekanizmalarına kapı aralamaktadır. Aynı yönde bir düzenleme, TSY’nin 32. maddesinde de yer almaktadır. Yönetmelik, ticaret sicili işlemlerinde kullanılacak yabancı resmî belgelerin geçerliliği için tasdik işleminin yapılmasını şart koşar.

SONUÇ

Günümüzde üretim, ticaret ve sermaye hareketleri, artık ulusal sınırlarla sınırlı bir yapının ötesinde, birbirine bağımlı bir ekonomik örgüye dönüşmüştür. Küresel ekonomi, tek merkezli bir hiyerarşiden ziyade, farklı coğrafyalara dağılmış fakat işlevsel olarak bütünleşmiş bir ağ sistemi şeklinde işlemektedir. Bu dönüşüm, ekonomik gücün odağını devletlerden alıp özel sektör aktörlerine kaydırmış; özellikle de çok uluslu şirketleri milletlerarası ekonomik düzenin aslı unsurları hâline getirmiştir.

Türk hukukunda şirketlerin tâbiyeti, idare merkezi sistemine göre tespit edilmektedir. Zira, 6103 sayılı Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 12. maddesinde bir şirketin idare merkezinin başka bir ülkeye taşınması durumunda, tüzel kişiliğin sona ermeden ticaret sicilinden terkin edileceği belirtilmiştir. Bu hüküm, şirketin varlığını sürdürmesine rağmen artık Türk tâbiyetinde olmaktan çıkacağını ifade eder. Dolayısıyla, idare mer-

⁹⁵ RG: 04.02.2011-27836. Bundan sonra HMK olarak anılacaktır.

kezinin Türkiye dışına taşınması, şirketin Türk tâbiyetini kaybetmesi sonucunu doğurur. Türkiye bakımından, yabancı şirketlerin yerel pazara girişinde şube açma yöntemi, uzun süredir kullanılan işlevsel bir modeldir. Türk hukukunda şube, kendi başına hukukî bir varlık sayılmaz; yaptığı tüm işlemler ana merkezin hukukî alanı içinde değerlendirilir. Bu durum, idarî açıdan kolaylık ve kontrol edilebilme olanağı sağlasa da riskin doğrudan ana şirkete yönelmesi sonucunu da beraberinde getirir. Buna karşılık, Türkiye’de yeni bir şirket kurmak, Türk hukukuna göre bağımsız bir kişilik yaratmakta ve sorumluluk ayrımı sağlamaktadır. Ancak bu ikinci yol, bürokratik süreçlerin ve malî yükümlülüklerin artmasına neden olur. Türk hukuk sisteminde, ülkede kurulan şirketler doğrudan TTK hükümlerine tâbidir. Buna karşın, Türkiye’de yalnızca şube üzerinden faaliyet gösteren yabancı şirketler için statüdeki idare merkezinin bulunduğu ülke hukuku önemlidir. Bu nedenle, şirketin statüsü, iç işleyişi ve temsil kuralları kendi ülkesinin hukukuna göre belirlenir. Böyle bir yapı, yatırımcılara esneklik kazandırırken aynı zamanda yerel mevzuata tam uyum sürecini zorlaştırabilmektedir. Ancak şube Türkiye’deki faaliyetlerinde Türk hukukunun aradığı çalışma şartlarına da uygun davranmak zorundadır.

KAYNAKÇA

- Antalya, Gökhan. "Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması Teorisi." *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2008.
- Arat, Tuğrul. *Türk Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1970.
- Arslan, Şule. *Milletlerarası Özel Hukukta Yönetim Sözleşmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Aygül, Musa. "Yabancı Şirketlerin Türkiye'de Şube Açması." *4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Diyarbakır, 25-26 Temmuz 2020, 11-19*: https://www.researchgate.net/profile/Harun-Kaptaner/publication/363417741_GOVERNANCE_PRACTICE_IN_REGIONAL_DEVELOPMENT_DEVELOPMENT_BOARDS/links/631b8e9d70cc936cd3f63230/GOVERNANCE-PRACTICE-IN-REGIONAL-DEVELOPMENT-DEVELOPMENT-BOARDS.pdf.
- Aygül, Musa. *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti*. Ankara: Seçkin, 2007.
- Babic, Davor ve Petrovic, Sinisa. "Recognition of Foreign Companies in the European Union after the Ruling of the European Court of Justice in the Centros Case." *Zbornik PFZ* 52, S.2 (2002): 349-384.
- Berki, Osman Fazıl. *Devletler Hususî Hukuku, Cilt I*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1961.
- Beydüz, Büşra ve Algan, Bülent. "Ulusötesi Şirketlerin Sınırötesi İnsan Hakları İhlalleri: Menşee Devlet Düzenlemeleri" *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (İNÜHFD)* 15, S.2 (2024): 293-308.
- Birsen, Kemaleddin. *Devletler Hususî Hukuku, Cilt II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları (Hukuk Fakültesi Seri B, No. I; Yayın No. 7), 1936.
- Blinova, Yulia., Filippova, Tatyana, Kovalenko, Ekaterina ve Platonova, Tatyana "Determination of the Nationality of the Legal Entity on the Basis of the Theory of Control." *Religación: Revista de Ciencias Sociales y Humanidades* 4 (2019): 222-229.
- Bozer, Ali ve Göle, Celal. *Ticarî İşletme Hukuku*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2021.
- Daniel H. Daniel ve Jose Brian Schapira, "New Requirements Applicable to Argentine Branches of Foreign Companies and Foreign Shareholders/Partners of Argentine Entities," *Law & Business Review of the Americas* 13 (2007): 481.
- Doğan Vahit, Yılmaz Alper Çağrı ve İzmirli Lale Ayhan. *Türk Vatandaşlık Hukuku* Ankara: Rehber Kitabevi, 2023.
- Erdoğan, Burcu İрге. "Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlerin Merkez Değişikliği ve Uygulanacak Hukuk." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, S.1 (2025): 16-31.
- Esen, Emre. "Hukuk Usulüne Dair La Haye Sözleşmesi Kapsamında Yabancı Tüzel Kişilerin Teminat Yükümlülüğünden Muafiyeti." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, S.1 (2018): 1-16.

- Esen, Emre. *Milletlerarası Özel Hukukta Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması*. İstanbul: Beta Basım Yayım, 2012.
- Gabriel, J. "Branches of Foreign Companies in Belgium." *International Business Law Journal*. S.8 (1986): 799-808.
- Göğər, Erdoğan. *Türk Tâbiyet Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 436, 1979.
- Güngör, Gülin. *Tâbiyet Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayıncılık, 2023.
- Hamilton, William. "Recognition of Foreign Companies." *Journal of the Society of Comparative Legislation* 8, Part 1 (1907): 129-134.
- Hastings, Thomas, ve Cremers, Jan. "Developing an Approach for Tackling Letterbox Companies." *Seminar of the European Platform Tackling Undeclared Work: How to Identify and Tackle Fraudulent Letterbox Companies*. European Commission, 2017.
- İyit, Berk. *Milletlerarası Özel Hukukta Ticarî Şirketlerde Birleşmeler ve Devralmalar*. Yüksek Lisans Tezi, MEF Üniversitesi, 2021.
- Kaya, Talat. "Ticaret Şirketleri Bakımından Tâbiyet Planlaması ve Milletlerarası Yatırım Hukuku Açısından Doğurduğu Sonuçlar." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25, S.4 (2021): 61-101.
- Kronstein, Heinrich. "The Nationality of International Enterprises." *Columbia Law Review* 52, S.8 (1952): 983-1002.
- McIlwraith, Malcolm. "Foreign Companies in Italy." *Law Quarterly Review* 10, S.2 (1894): 176-181.
- Moroğlu, Erdoğan. "Anonim Ortaklıkların Tâbiyeti ve Tanınması." *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 22, S.2 (2002): 413-420.
- Niboyet, Jean-Paulin ve Fişek, Hicri. "Şirketlerin Hakikaten Bir Tâbiyeti Mevcut Mudur?" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, S.3-4 (1952): 97-113.
- Oğuzman, Kemal, Seliçi, Özer ve Oktay Özdemir, Saibe. *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2010.
- Özkurt, Ayşegül. *Bankacılık Hukukunda Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010.
- Öztürk, Necla. *Yatırım Yoluyla İkamet Etme ve Vatandaşlık Kazanma*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.
- Panayi, Christiana HJI. "Corporate Mobility in the European Union and Exit Taxes." *Bulletin for International Taxation* 63, S.10 (2009): 459-473.
- Pintusornsri, Keingsak. "Legal Problems and Barriers for Foreigners' Business Operations and Residency in Thailand." *The Journal of Pacific Institute of Management Science (Humanities and Social Science)* 8, S.2 (2022): 291-301.
- Poroy, Reha ve Yasaman, Hamdi. *Ticarî İşletme Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2006.
- Poroy, Reha, Tekinalp, Ünal ve Çamoğlu, Ersin. *Ortaklıklar Hukuku II*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017.

- Pupo, Carlo Emanuele. "Foreigners' Business Freedom under Chinese Company Law." *Orizzonti del Diritto Commerciale* (2022): 191-214.
- Roberts, William. "Corporate Nationality in International Law." *Seminar (Jurist)* 10 (1952): 71-86.
- Sağlam, İpek. *Tüzel Kişilik Örtüsünün Aralanması (Amerikan ve İngiliz Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Sandrock, Otto. "Extending the Scope of Arbitration Agreements to Non-Signatories." *The Arbitration Agreement - Its Multifold Critical Aspects*. Editör Marc Bileasing. ASA Special Series 8. Zürich, 1994.
- Seviğ, Muammer Raşit *Devletler Hususî Hukuku, C. I: Tâbiyet, Yabancılar Hukuku, Kanunlar İhtilâfi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1947.
- Silver, Gerald D. "Friendship, Commerce and Navigation Treaties and United States Discrimination Law: The Right of Branches of Foreign Companies to Hire Executives of Their Choice." *Fordham Law Review* 57 (1988): 765-784.
- Sorensen, Karin E. "Branches of Companies in the EU: Balancing the Eleventh Company Law Directive, National Company Law and the Right of Establishment." *Nordic & European Company Law Working Paper* 10-37 (2013): 53-96.
- Szymanska, Joanna Katarzyna. "Legal Characteristic of Foreign Entrepreneurs' Branches." *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 64, S.2 (2002): 35-52.
- Şener, Oruç Hami. *Ticari İşletme Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Gülören Tekinalp ve Ünal Tekinalp, "Perdeyi Kaldırma Teorisi," *Reha Poroy'a Armağan*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi (İstanbul, 1995): 387-401.
- Thompson, Robert B. "Piercing the Veil Within Corporate Groups: Corporate Shareholders as Mere Investors." *Connecticut Journal of International Law* 13 (1999): 379-396.
- Ulusoy, Erol. "Şirketler ve Bankacılık Hukukunda Kapsama Alma ve Sorumlu Kılma Amacıyla Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması." *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2008.
- Waagstein, Patricia Rinwigati. "Justifying Extraterritorial Regulations of Home Country on Business and Human Rights." *Indonesian Journal of International Law* 16, S.3 (2019): 361-390.
- Williams, R. E. L. Vaughn ve Chrussachi, Matthew. "The Nationality of Corporations." *Law Quarterly Review* 49, S.3 (1933): 334-349.
- Seven, Vural ve Göksoy, Can "Ticaret Şirketlerinde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması (Bir Kararın Değerlendirilmesi)," *İstanbul Barosu Dergisi* 80, S.6 (2006): 2455-2470.
- Yasan, Mustafa. *Ticari İşletme Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Yıldırım, Kamil. "Maddi Hukuk-İcra Hukuku İlişkisi ve İptal Davalarından Perdeyi Kaldırma Teorisine Hukukî Korunma Sağlayan Enstrümanlar." *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2008.

Yılmaz, Lerzan. “Anonim Şirketlerde Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması Meselesi Hakkında İsviçre Federal Mahkemesi Kararları Işığında Düşünceler.” *Tüzel Kişilik Perdesinin Aralanması: I. Uluslararası Ticaret Hukuku Sempozyumu*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2008.

İnternet Kaynakları

<https://www.minfin.gob.gt/images/archivos/leyes/tesoreria/Decretos/DECRETO%20DEL%20CONGRESO%202-70.pdf>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32017L1132>

<https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/16608>

<https://www.boletinoficial.gob.ar/detalleAviso/primera/104348/20140410>